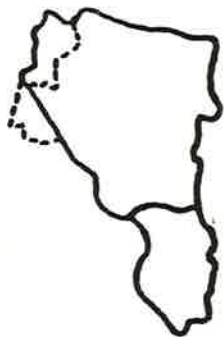

växter

I HÄLSINGLAND OCH GÄSTRIKLAND

SKOGSFRU

Nr 1
1994
Årg. 12

Växter i Hälsingland och Gästrikland (VÄX) ges ut av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS), lokalförening av Svenska Botaniska Föreningen (SBF). VÄX utkommer med tre nummer årligen (vinter, vår och höst).

Du blir medlem i GÄBS och erhåller VÄX genom att betala in årsavgiften på GÄBS postgirokonto 57 58 11 - 5. Årsavgiften för 1994 är 80 kr för dig som inte är medlem i SBF. 5 kr av denna avgift går till medlemskap i SBF. Om du redan är medlem i SBF, genom prenumeration på Svensk Botanisk Tidskrift (SBT), är årsavgiften 75 kr. För familjemedlemskap är årsavgiften 25 kr (inkluderar ej VÄX).

Prenumeration på SBT beställes genom Britt Snogerup, Botaniska museet, Ö. Vallgatan 18, 223 61 Lund, postgiro 446 50 72 - 9. SBT utkommer sex gånger årligen och omfattar ca 420 sidor. Prenumerationsavgiften för 1994 är 245 kr.

Önskemål och bidrag i alla former för kommande VÄX mottages tacksamt av redaktionen:

Bengt Stridh, 6:e Bjurhovdagången 36, 1 tr, 723 53 Västerås, 021/84 23 07

Gunnar Nilsson, Vågskrivargatan 1A, 803 20 Gävle, 026/12 46 31

Rosa Wallgren, Källparksgatan 2, 754 32 Uppsala, 018/21 04 29

Mats Wedin, Gnejsvägen 7 A, 752 42 Uppsala, 018/55 22 39

GÄBS styrelse 1993

Ordförande	Anders Delin	Lundnäs 3279	820 10 Arbrå	0278/400 57
			telefonsvarare och fax:	0278/409 59
Vice ordf.	Peter Ståhl	Majvägen 30	803 33 Gävle	026/18 72 78
Sekreterare	Jens Hansen	Bondarv 2242	820 40 Järvsö	0651/470 87
Kassör	Stefan Olander	Björkhamreg. 8D	821 31 Bollnäs	0278/155 31
	Bengt Stridh	adress enligt ovan		
	Björn Wannberg	Ormvråksvägen 7	756 52 Uppsala	018/32 07 59
	Åke Ågren	Ringvägen 9 E	826 50 Söderhamn	0270/105 03
suppleant	Gunni Hedkvist	Främlingshemsv. 18	810 22 Årsunda	026/402 11
suppleant	Leif Kihlström	Getryggen 6	810 41 Forsbacka	026/29 30 03

GÄBS bildades i Gävle den 7 februari 1982. Sällskapets syften är:

1. Att sammanföra människor, som är intresserade av botanik i allmänhet eller någon av botanikens många specialgrenar, och verka för spridandet av kunskaper inom dessa områden.
2. Att utforska florán i Gävleborgs län.
3. Att verka för skydd och vård av hotade växter och växtsamhällen i länet.

I Hälsingland bedrivs projektet "Hälsinglands flora" med Anders Delin som ledare och Peter Ståhl som handhavare av atlasrutor. I Gästrikland pågår projektet "Gästriklands flora" med Peter Ståhl som ledare, Kjell Wallin som handhavare av florarutor och Birgitta Hellström som rapportmottagare för hotade arter.

GÄBS har 189 medlemmar varav 13 familjemedlemmar (1994-01-01).

Omslagsbild av Jonas Lundin, Gävle.

Program för GÄBS årsmöte, 20 mars i Bollnäs

Anders Delin

Medlemmar och alla andra intresserade kallas härmed till årsmöte och föreläsning i Scoutgården i Bollnäs (se kartskiss på nästa sida) med början kl 10.00. Programmet är som följer.

1000 Samling, kaffe.

1100 Årsmötesförhandlingar.

1200 Lunch i Bollnäs sjukhusmatsal
(känd för god mat), 40 kr

1300-1500 Föreläsning,

Bildvisning och demonstration av
Carljohan Wikström, Norra Skogs-
institutet, Bispgården, Jämtland: "**Indi-
katorarter och nyckelbiotoper i
Jämtland**"

1500 Mer kaffe. Tillfälle att ventileras
angelägna frågor, att diskutera
botaniska problem, insamlade
växter m.m. Lokalen disponeras
hela kvällen.

Carljohan Wikström har många
strängar på sin lyra. Han är doktorand
vid Institutionen för Ekologisk Botanik,
universitetet i Umeå, med den inter-
nationellt kände älvbotanisten Christer
Nilsson som handledare. Hans doktors-

arbete ska handla om vegetation vid
Ammerån, som för ett par år sedan fick
skydd mot utbyggnad genom regerings-
beslut.

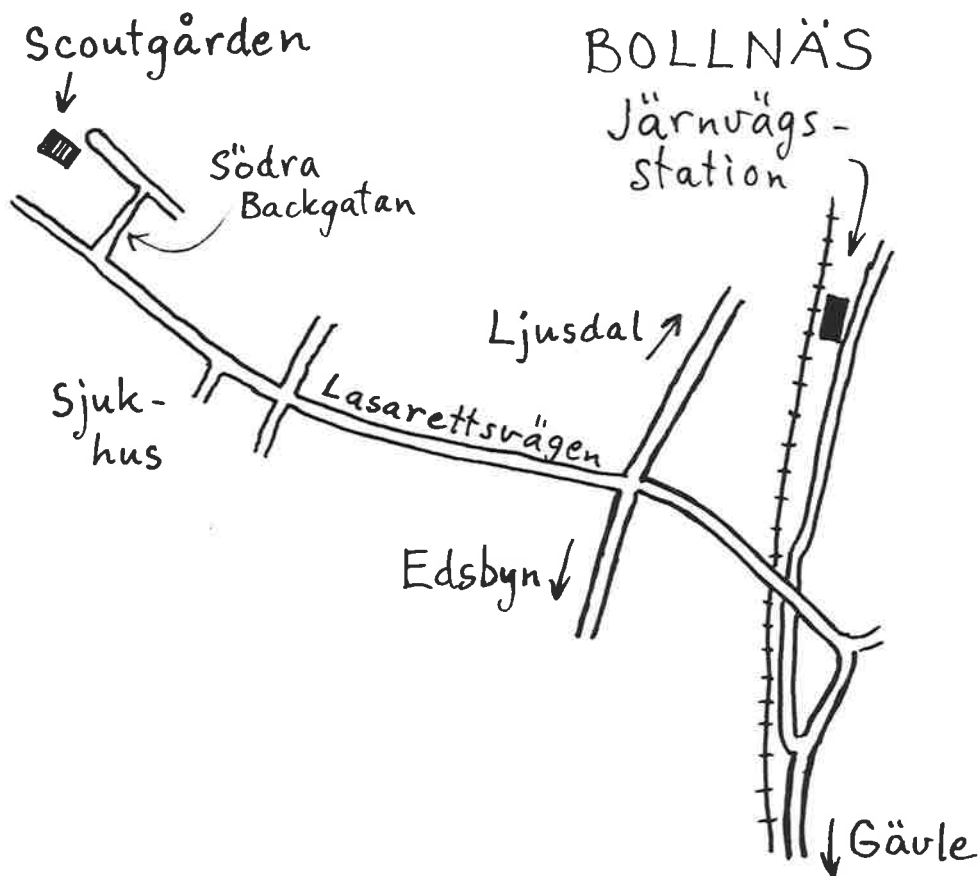
Emellertid har Carljohans arbete under
det senaste året koncentrerats på
utbildning av nyckelbiotopsinventerare
i skogsvårdsorganisationen, en utbild-
ning i vilken även jag deltog som lärare
tillsammans med Carljohan sommaren
1993 i Fågelsjö, då skogsvårdskon-
sulten från Gävleborgs län gick en
tredagars kurs i fält.

I detta arbete drar Carljohan fördel av
sin breda erfarenhet av kärlväxter,
mossor, lavar och svampar i skog, på
myr och odlingsmark. Carljohan har
också år 1991 givit ut "Ragundaområdets
kärlväxter" i "Ravund", Ragunda
Hembygdsförenings Årsskrift.

Eftersom allt fler i GÄBS har valt att
bredda sitt botaniska kunnande till att
omfatta även småkryptogamerna, och
gått in i det inventeringsarbete som är
grunden för allt naturvårdsarbete i
skogen, på myrarna och på ängsresterna,
tror vi att Carljohan har mycket att tillföra
oss.

Välkomna!

GÄBS årsmöte 20 mars kl. 10.00

Hoppas att alla vill stödja GÄBS genom att vara medlemmar under 1994.

Familjemedlem i GÄBS blir du för ynka 25 kr. Som familjemedlem ger du ett stöd till GÄBS verksamhet för 1994 (däremot får du ingen tidskrift).

Svensk Botanisk Tidskrift (SBT) - 6 nr - 225 kr
Natur i Norr (Norrbland) - 2 nr - 50 kr
Rödblärar (Jämtland) - 65 kr
Trollius (Dalarna) - 2 nr - 40 kr
Värmlandsfloran (Värmland) - 3 nr - 60 kr
Daphne (Södermanland och Uppland) - 2 nr - 50 kr
Calluna (Västergötland) - 2 nr - 50 kr
Parnassia (Småland) - 2 nr - 40 kr
Rindi (Gotland) - 4 nr - 70 kr
Krutbrännaren (Öland) - 4 nr - 70 kr ♥ NYHET ♥
Lunds Botaniska Föreningens medlemsblad (Skåne) - 1-2 nr/år - 100 kr
Jordstjärnan (svampar) - 4 nr - 130 kr
Myrinia (mossor) - 2 nr - 70 kr
Graphis Scripta (lavar) - 2 nr - 200 kr

Kostnaderna avser **1993** (enligt SBT häfte 1, 1993). Se SBT häfte 1, 1994, för aktuella priser och adresser.

Höstträff i Lundnäs 1993

Åke Ågren

Så var det då dags att avsluta botaniksäsongen hos Delins i Arbrå. Denna gång var det bara hälsingar, med ett undantag, som hörsammat kallelsen.

Delin började med att berätta om det första fyndet i Hälsingland av tandrot *Dentaria bulbifera* i Bergvik samt det första fyndet i modern tid av rosettjungfrulin *Polygala amarella* i Kilafors.

Sedan följde genomgång av medhavt material. Kryptogamintresset tycks ha ökat i Hälsingland och tickor verkar vara populärt, med tanke på att en del utgör indikatorarter för äldre, bevarandevärda skogar. De medtagna tickorna fick alla ett namn. Av de kärlväxter som skulle identifieras var det ett Bromusliknande stort och yvig gräs som det undrades över, men det blev "bara" ängssvingel *Festuca pratensis*.

Efter lunch inne i Arbrå hölls ett föredrag av Mora Andersson från Databanken i Uppsala om databanksarbetet och floraväktarverksamheten. Det är dåligt med material i Fytoteket från 1950-1970, men genom landskapsinventeringarna finns det nu desto mer.

För "Rödlista över hotade arter" får man nu göra omvärderingar. Vad som är allvar i Söderhamn kan vara ett skämt i Skövde (s.k. travestering!) Vi kanske får göra regionala listor?

Det är bra fart på floraväktarverksamheten i de flesta landskapen, men tyvärr är vi i Hälsingland ett av undan-

tagen. Skärpning kommer!

Mora hade även facklitteratur med sig till försäljning.

Efter detta blev del sedvanlig diavisning. Anders Delin visade bilder på gammelskog, isblommor(!), tickor och björnsår. Jens Hansen visade beklagansvärda igenväxande fåbodar och vallar. Lotta Skogh hade en kul bild där några begeistrade botanister fotade rara fjällväxter utan att ha en aning om att en hord av renar rusade fram alldeles bakom dem. Bengt Stridhs och undertecknads besök på botanikdagarna i Dalarna resulterade i bilder av bl a såpört *Gypsophila fastigata* (få kända fastlandsförekomster) och smällvedel *Astragalus penduliflorus* från Rättvik, som nu börjar uppträda även på ruderatmark både i Dalarna och gränstrakterna Medelpad-Jämtland. Snart kanske den finns även här och inte bara på våra krysslister. Undertecknad visade också praktexemplar av släktet *Dactylorhiza*, däribland mossnycklar *D. sphagnicola* som är funnen även i Söderhamns kommun (Per Hedvall) och som hittills räknas som nordgräns. Som avslutning blev det några typiska lavar på havsstrandsklippor.

Så var det dags att tacka Delins för värdskapet och därtill hörande te och mackor, och därefter förflytta oss till Delsbo i norr och till Västerås i söder.

Botaniska barndomsminnen

Tage Nilsson

Det kom ett brev från Örkelljunga, med följande poetiska biotopbeskrivningar!

någon glädje. Visst! Red. önskar att många flera gjorde som du!

Mitt barndomshem låg alldeles intill skogen i den lilla byn Myra vid Vikebergets fot på norra sidan om Viksjön i södra Hälsingland.

Därför har också mitt herbarium, som innehåller rätt många växter från hela Sverige, även ett stort antal blommor från trakten där barndomshemmet låg. Jag skall här nämna några få växter som jag med förkärlek minns än idag.

Först har vi *ögonljus*, numera kallad ögonpyrola. Jag kommer väl ihåg när jag fann den första gången i ett skogsområde nära hemmet. Det var ett större utgrävt område i skogen. Där djupt inne i dunklet bland mossor, träd och buskar stack denna vackra blomma upp. Liksom i ödmjukhet och blyghet böjde den ned sin vita och väldoftande kalk. I sin oansenlighet är den en av de vackraste botaniska skapelser jag

påträffat.

Längre upp i skogen fanns och finns än i dag några små ängar och på en av dem fanns en källa omgiven av buskar. Från den rann en muntert porlande bäck fram och där, vid den lilla bäckens stränder växer *gullpudra*. Även den oansenlig men tilltalande i sin ljusgröna dräkt. Denna vackra vårblossa passar så väl in i just den omgivningen, som kallas "Gammelknalls".

Särskilt minns jag även det lilla området med *blåsippor* längre upp i en öppning i skogen. En blomma, som kanske mer än någon annan talar om vårens härliga tid, och genom sin relativa sällsynthet är åtråvärd. Ett blåsippeställe, med endast torrt brunt gräs som omgivning, är bland det vackraste man kan se en vårdag.

En annan blomma som tilltalade mig var *kattfot*, både skär och vit. Det märkliga är att just den hör till de allra vackraste i mitt herbarium. Mycket väl bibehållen. Och märk att såväl den som många andra är tagen och pressad mellan åren 1925 och 1931!

Jag glömmer väl inte heller *gulsporre*, som växte så ståtligt vid den gamla husgrunden i det tidigare nämnda "Gammelknalls".

Inte långt därifrån vid bäcken fann jag *tätört* (insektsfångaren) med sin vackra mörkt blåviolettera färg.

Detta är alltså blott ett litet urval av blomsterminnen från barndomstiden. Men minnen som står kvar lika levande efter många årtionden.

Skogsfru och ringlav funna vid Storsjön i Gästrikland

Leif Kihlström

Området söder om Storsjön mellan Forsbacka och Bovik har länge varit känt för att hysa ovanliga växter. Växtligheten är påtagligt påverkad av kalk som antas komma från körtlar av urkalksten i berggrunden. Inom området förekommer bland annat **underviol**, **skogsnycklar**, **lungört**, **trolldruva**, **kärrbräken** och **tvåblad**. I ett litet strandkärr förekommer **ängsnycklar** och **sumpnycklar**.

Skogsfru

Den 2:a augusti hade Birgitta och jag varit till kalkområdet söder om Furuvik och bland annat fann vi två förekomster av **skogsfru** vid Sävasjön. fynden skrev in på de listor vi använder för inventering av Gästriklands flora. Biotopen där skogsfrun växte var fuktig tät granskog med ringa annan växtlighet, de växte där förnäpproduktionen var god. Följearter var liljekonvalj, blåbär, rönn, gran, lingon, stenbär, vass, skogsnyckel, brakved, ekorrbar, skogskovall, humleblomster, grenrör, flädervänderot, gullris, harsyra, ormbär, vitmossa, rosmossa, kransmossa, spjutmossa och levermossa.

När vi beskrev biotopen slog det mig att en liknande biotop fanns nära Bovik vid Storsjön. Här förekommer även en fuktig ogallrad granskog med kalkgynnade arter som **skogsnycklar**,

kärrbräken, **underviol**, **tvåblad** och **tibast**. Jag bestämde mig då för att dagen efter söka igenom detta område.

Mera skogsfru

Den 3:e augusti kl. 8 på morgon var jag på plats och började finkamma skogen som består av undertryckta granar med stort inslag av ask. Fältskiktet var mycket glest och på många ställen var marken täckt med lövförmå av björk, ask och al. Här och var förekom skogsnycklar, tvåblad och i några blötare partier växte kärrbräken, allt indikerande påverkan av basiskt vatten. Efter tre timmars sökande fastnade mina ögon på något gulvitt som glänste till i det dunkla ljuset mellan några granar, två steg närmare konstaterades, **SKOGSFRU**!

Det som nu utspelar sig i en dunkel granskog en förmiddag kan närmast beskrivas med vad man kan tänka sig se på läktaren i en fotbollsmatch när hemmalaget i sista minuten gör ett avgörande mål vilket medför uppflyttning i en högre serie nästa säsong. Två skogsfrulokaler på två dagar, äntligen hade det gått upp för mig hur skogsfrun växer i Gästriklands lågland och jag är nu helt säker på att flera fynd kommer att göras här. Vid denna lokal var följearterna inom en halv meter ekorrbar, stenbär, lingon, glasbjörk, väggmossa och

spjutmossa. Inte speciellt krävande arter, ändå är skogen mycket speciell med många liknande drag som den skog där vi fann skogsfrun i Valbo.

Skogsfrun föredrar fuktiga, skuggiga lokaler där förnaproduktionen är hög, bara fläckar finns där ingen annan vegetation förekommer än enstaka mossor och glest med andra skuggföredragande växter. Marken är mullrik och här ingår ofta kalkgynnade arter som dock inte behöver växa i närheten av skogsfrun. Trädbeståndet är alltid oröjt vilket ger den djupa skuggan. Arten tycks föredra rörligt markvatten vilket uppkommer redan vid svagt sluttande mark.

Sammanfattningsvis kan det löna sig att leta efter skogsfrun på följande lokaler: fuktigt - glest växttäckte - oröjd granskog - näringsrik mull.

Ringlav

Efter detta fynd kom jag att tänka på ytterligare en lokal som stämde på några punkter nämligen fuktigt, mullrikt och oröjt. Vegetationen saknade här dock några av de mer krävande arterna men jag bestämde mig för att söka igenom även detta område. På många ställen såg det lämpligt ut men någon skogsfru fann jag ej. När jag var nära att ge upp fastnade mina ögon för något som vackert draperade två kläna och nästan barrlösa granar i kanten av sumpskogen. Jag hade funnit **ringlav** vid Storsjön. För den som inte är bekant med ringlaven följer här en kort beskrivning.

Ringlav *Evernia divaricata* är en grågrön, hängande, upp till flera decimeter lång lav. Bålen är på flera ställen uppsprucken vilket ger karak-

täristiska ringar, därav det svenska namnet. Till skillnad från skägglavarna är ringlaven mycket mjuk, även i torrt tillstånd. Arten har under 1900-talet gått starkt tillbaka på grund av det rationella skogsbruket och har försvunnit från en stor del av de tidigare kända lokaler. Den tillhör nu de hotade arterna i Sverige och betecknas som sårbar (hotkategori 2). I Gästrikland förekommer den idag sällsynt i sydost. På 1930-talet fanns en lokal vid Kådfallet i Järbo, men någon lokal från Storsjön är ej tidigare känd.

Skogsfru *Epipogium aphyllum*. Teckning Jonas Lundin.

En minnesvärd kväll

Lennart Glans

Den 26 maj i år blev jag tillfrågad av en kamrat om jag ville följa med till en för mig okänd växtplats för mosippa. Naturligtvis, var mitt svar och samma kväll gjorde vi slag i saken. Kamraten var Bernt Persson, känd naturfilmare med ett stort antal filmer i olika naturprogram i TV.

På vägen upp mot växtstället talade Bernt om att han varit där med kameran för några veckor sedan, men att mosippan ej varit riktigt i blom då. Han nämnde också att han vid samma tillfälle mist linsskyddet till kameran och att han säkert tappat det i närheten av mosippan. Nu skulle han filma blomman och sedan söka ordentligt efter skyddet. Nåväl, jag var mera nyfiken på mosippan.

Från där vi ställde bilen var det ca 3 km att gå. Bernt studerade stigen noga, han kunde ju ha tappat skyddet efter den också. Så småningom kom vi fram - och där bland lingonris och ljung fann vi mosippan, och den blommade!

Underbart, sa vi båda, och vi började räkna och fick det till ca 10 ex på ungefär 1000 kvm. Bernt har en fin kamerautrustning och är skicklig bakom kameran så jag fann stort nöje i att följa hans tillvägagångssätt då det gällde att få mosippan på bild, så enkelt och naturligt som möjligt. Jag har senare sett resultatet

och jag fann det mycket gott. Blygsam som Bernt är framhöll han enbart mosippan, som i sin stilla skönhet är det verkliga underverket.

Sökandet efter linsskyddet gav inget resultat, men trots det var det en minnesvärd vårväll.

Två dar senare mötte jag åter Bernt. Han nämnde då som i förbigående och utan förvåning att linsskyddet var funnet. Det låg i kameraväskan, på botten under andra föremål!

Som sagt, en minnesvärd kväll!

Mosippa *Pulsatilla vernalis* (2/5).
Teckning ur Lids Norsk, svensk, finsk flora.

Fynd i Gästrikland 1993

Peter Ståhl

Här följer några sidor fynd som registrerats inom ramen för Projekt Gästriklands Flora under 1993. Listan är inte komplett och inte helt konsekvent i urvalet av vad som tagits med. Återfynd av äldre fynd (litteratur- och herbariefynd) har tagits med men däremot inte kontroller av fynd som vi redan känner till. Den som upptäckt växten eller rapporterat den har krediterats för fyndet. Medexkuranter har i regel utelämnats.

En del fynd saknas säkert beroende på att jag antingen glömt dem eller inte fått in uppgifter från alla inventerare. Bland annat finns brister i redovisningen av alla de fynd som gjordes under inventermötet i Hamrånge men detta evenemang har ju skildrats i föregående nummer av tidskriften. Den egentliga rapporteringen sker när fynden läses in i floradatabasen som också innehåller mer exakta uppgifter om fynden.

Socknar

Gä = Gävle stad	Ha = Hamrånge	He = Hedesunda
Hi = Hille	Oc = Ockelbo	Sa = Sandviken eg Högbo sn
Va = Valbo	År = Årsunda	Öf = Österfärnebo

Inventerare

BAB = Björn-Axel Beier	BHE = Birgitta Hellström
BIJ = Birger Jonsson	BNO = Bo Norell
GHE = Gunni Hedquist	GNI = Gunnar Nilsson
GOD = Göran Odelvik	GUJ = Gun Jonsson
GUL = Gullan Andersson	JAB = Johan Abenius
KOL = Kristina Olsson	LKI = Leif Kihlström
LSK = Lotta Skogh	MBE = Magnus Bergström
OWE = Olov Wedin	PHE = Pia Hedblom
PHV = Per Hedvall	PST = Peter Ståhl
ÅÅG = Åke Ågren	

Fynd

Fynden är sorterade i ordning enligt det latinska namnet.

Småborre - AGRIEUP

Va, KESSMANSBO, 3 lokaler, BNO

Fårtunga - ANCH ARV

Ha, Hagsta, g:la Ockelbovägen, GHE
m fl

Gulsippa - ANEM RAN

År, Årsunda, Sörby förvildad, GHE

Kransmynta - AOUA*ARV

He, DAMMÅN, BIJ & GUI
Va, LERSJÖN, ÅSBERGA, BNO

Lundtrav - ARAB HIR

Va, Åsberga, Lundgrensmyran, BNO

Storkardborre - ARCT LAP

År, ÅRSUNDA, GHE

Höstlåsbräken - BOTR MUL

Ha, BJÖRNÖVÄGEN, 3 ex, PST

Stor låsbräken - BOTR VIR

1. Va, Finnbastuhällarna 1 ex, PST
2. Va, GRINDUGA, NV ÄLGÄNGS-
ÅN 1 ex, PST
3. Va, SÄVASJÖN SV minst 90 ex i
skogsväggkant, PST
4. Va, SÄVASJÖNS NR 1 ex i gammal
granskog, PST

Några nya lokaler brukar hittas varje år i det kalkrika området SO Gävle. 35 lokaler är nu kända i området. Mer anmärkningsvärt är att arten också påträffats i Torsåker (Barbro Risberg)

Backskafting - BRAC PIN

Va, KÄLLBRO, vegetativt bestånd i skogen, PST

Blomvass - BUTO UMB

1. Ov, Borrsjöån vid Kungsgården,
GUL
2. Ov, Storsjön, Hällhammar, PST

Tagelstarr - C APPROP

1. Ha, Trappskaten (NV Iggön), PST
mfl
 2. Ha, MARSJÖN, JAB
 3. Hi, Trödje, Värö brygga, PST
- Tagelstarren är sällsynt utanför Gävletrakten men enstaka fynd finns nu från de flesta socknar.

Backstarr - C ERICET

Va, VALBO SPORTCENTRUM BHE

Grusstarr - C HIRTA

1. Va, JÄRVSTA, 5km-spåret, PST
2. Va, KÄLLBRO, PST

Slokstarr - C PSEUDO

1. Ha, UTMILASJÖN, PST
2. He, S om Bastfallsvägen, BIJ&GUI
3. Hi, IGGÖN, "Lillbokärret", PST
4. Va, HÄSTBO, ÅSBERGA, BNO

Mörk snårstarr - CA MU.MU

Ha, Norrsundet, Lindön, PST & PHE

Skogsklocka - CAMP CER

1. He, S Bastfallet 3 lokaler, BIJ&GUI
2. He, S SLÄTTFALLET, BIJ & GUI
3. Va, KESSMANSBO 4 lokaler, BNO
4. Va, VERKEBRO, BNO

Lungrot - CHEN BON

Va, GRINDUGA, flera lokaler, BAB

Fiskmålla - CHEN POL

Va, STACKBO BHE

Dvärghäxört - CIRC ALP

1. He, S om Bastfallsvägen, BIJ&GUI
2. Öf, SV Bastfallet, Långsjön 7 lokaler inom samma km-ruta BHE
3. Va, HANÅSEN, BIJ & GUI
4. Oc, NV Kurmuren, mindre ravin till Jädraån, MBE

Odört - CONI MAC

1. Hi, MÅRDÄNGSSJÖN, PST
 2. Va, Gävle, järnvägmuseet, PST
 3. Va, KÄLLBRO (GRINDUGA) avlägsplats för virke, PST
- Arten tycks vara knuten till Gävletrakten varifrån något 10-tal kända lokaler finns. Den förefaller inte minska och är regelbunden på vissa lokaler.

Hönsbär - CORN SUE

1. Ha, AXMAR ÅÅG
2. Ha, NORRSUNDET, LINDÖNS NORDSIDA återfynd, PST

Smånunneört - CORY INT

År, Årsunda, Sörby förvildad, GHE

Klasefibbla - CREP PRA

1. Va, GRÅÅSEN, BNO
2. Va, JÄRVSTA Utåker rikligt, PST
3. Va, KESSMANSBO, BIJ & GUI
4. Va, KESSMANSBO, BNO

Nässelsnärja - CUSC EUR

Ov, Moms fäbodrar. Återfynd (Wiger 1965), MBE.

Blodnycklar - DA IN:CR

Va, BRÄNNAN spars, PST

Mossnycklar - DACT SPA

1. Va, VALSJÖN, SJULSMUR 13 blommande, GUL
 2. Ha, AXMAR BRUK mellan väg o j 90 ex PHV
 3. Ha, Axmar, N järnvägen 8 ex PHV
 4. Ha, NORRSUNDET, LÖVBÄCKS-TJÄRN något 100-tal, PST
 5. Hi, myr O OM KVISSJAMURAR-NA över 600 ex, GNI, OWE
- Med årets nyfynd har antalet kända lokaler plötsligt fördubblats.

Tandrot - DENT BUL

Va, VERKEBRO, BNO
Fynd nr 6 i landskapet

Granbräken - DRYO CRI

1. År, SVARTSJÖMUREN LSK
2. Ha, NORRSUNDET i kraftledning, 2 ex, PST
3. Va, FINNBASTUHÄLLARNA flerstädes, PST
4. Va, MOLNVIKSMUREN S i kraftledning, PHE
5. Va, N VALBO, 1 km N VILLHBGT 2 lokaler, PHE
6. Va, Sävasjöns nr spars, BHE & LKI
7. Oc, SV Kvarnången, 12 blad, MBE

Agnsåv - ELEO UNI

Ov, Storvik, Tranåsens kvartsbrott, PST
Inlandsfynd av denna art är mycket sällsynta

Skogsfru - EPIP APH

1. Va, FORSBÄCKA, STENSÄNG-ARNA 1 ex, LKI
2. Va, SÄVASJÖNS NR, 11 ex fördelat på två ytor, LKI & BHE
3. Va, SÄVASJÖNS NR, 2 ex, PST

Skogsfrun har även tidigare observerats vid Sävasjön (BNO).

Skogsknipprot - EPIP HEL

1. Ha, NORRSUNDET, Lindön, PST
2. Ov, Finnhällamyren, LKI & BHE
3. Va, KESSMANSBO, BNO

Smalfräken - EQUI VAR

1. Ha, NORRSUNDET, Lindön, PST
2. Ov, STORVIK, TRANÅSENS KVARTSBROTT, PST

Vargtörel - EUPH ESU

Sa, Överbyn, Stockmuren, GOD

Rävtörel - EUPH PEP

Va, Furuvik, Tröskengårdarna, BHE

Ullört - FILA ARV

1. År, ÅRSUNDA, SÖRBY, GHE
2. Ov, VATTSJÖN, BJÖRKBO, PST
3. Sa, FORSBACKA soptipp SV, BHE
4. Sa, NYHEM VID FOTBOLLSPLANEN, GOD
5. Va, FURUVIK, Knaperåsen, PST
6. Va, ÖVERHÄRDE, BHE

Myskmåra - GALI TFL

He, S om Bastfallsvägen, i samma område även myskal, BIJ & GUJ

Ett av årets roligaste fynd. Arten är bara känd från två lokaler i Torsåker och några kustnära lokaler i Hamrånge.

Ängsgentiana - GENT AMA

1. Ha, Axmar 1 km NO körväg, ÅÅG
2. He, Åsbo-Hyttön skogsväg, BIJ & GUJ
3. He, Hyttön VSV skogsväg, BIJ & GUJ
4. He, LERSJÖN, Rolandsbo, BNO

Fältgentiana - GENT CAM

Va, GRINDUGA, BORSTVRET kraftledning, PST

Svenskfibbla - HIER SUE

Sa, HÖGBO, vid stig SO Lomsen, GOD (DET: Mora Aronsson)

Älvmyskgräs - HI HI HI

He, ÖSTVEDA, PST

Första fyndet av arten under inventeringen. Tidigare finns bara en uppgift, nämligen från Hade där arten samlats av Hedell 1884.

Springkorn - IMPA NOL

1. He, ÅSBO-HYTTÖN, BIJ & GUJ
2. Va, STENBÄCKENS NVO återfynd R Hartman (1863)

"Stenbäcken nära mynningen" - Hänsch (1928) uppger dock att arten gått ut sedan en del av åbrinken rasat!, PST

Krissla - INUL SAL

Va, ÄLGÄNGSÅN vid kvarnmur, PST

Torta - LACT ALP

Ov, SSV Öra äng, MBE

Parksallat - LACT MAC

1. Sa, Nyhem, vid fotbollsplanen, GOD
2. Ha, BERGBY LSK mfl

Piggfrö - LAPP SQU

Ha, BERGBY 1 ex på skolgård LSK

Åtskilliga fynd finns från 1800-talet då arten uppenbarligen varit mindre sällsynt. Senaste fyndet gjordes 1928 i FRedriksskans (Gävle hamn) av Sten Ahlner.

Spenört - LASE LAT

Ha, Axmarfjärden, Sälgviken, ÅÅG

Årets kanske märkligaste fynd. Arten är (frånsett en besynnerlig förekomst i Hille) inskränkt till Hade i sydligaste delen av landskapet.

Vätters - LATH SQU

He, S om Bastfallsvägen, BIJ & GUJ

Vingvial - LATH HET

Ha, TOTRA ett bestånd intill gårds-
tomt LSK

Ett mycket välkommet fynd då arten sedan ett antal år försvunnit från den klassiska Gävlelokalen vid Hemlingbygrillen där den uppenbarligen inte klarade övergången till drive in hamburgerresturang. Vilken bakgrund förekomsten i Totra har är ännu höljt i dunkel.

Backvial - LATH SYL

1. År, BOVIK, BHE

2. Va, TRULLSBO, BNO

Fältkrassing - LEPI CAM

Va, GÄVLE, JÄRNVÄGSMUSEET
vid parkeringen, riklig, återfynd (E
Lindberg 1950), PST

Bankrassing - LEPI DEN

Sa, SANDVIKEN, Klangvägen, GOD

Strandpryl - LITT UNI

Ha, HAMRÅNGEFJÄRDEN, KYRK-
GRUND, PST & PHE

Strandlumner - LYCO INU

År, BOVIK, RÖDDREN, LKI

Lundkovall - MELA NEM

Hi, IGGÖN, KROKEN inplanterad
men naturaliserad, GNI

Knottblomster - MICR MON

1. Va, NNO Finnbastuhällarna 2 ex,
PST

2. Va, NO Finnbastuhällarna 25 ex,
PST

Båda lokalerna hotas av ev ny
järnvägsdragning

Sprödarv - MYOS AQU

Va, VALBO-VÄSBYGGEBY stubb-
tipp, GNI

Nästrot - NEOT NID

Va, NV DALEN, BIJ & GUJ

Rödtoppa - ODON VUL

He, S SLÄTFALLET, BIJ & GUJ

Ormtunga - OPHI VUL

He, FALLET 1 km SO, BIJ & GUJ
ca 7 inlandslokaler är nu kända.

Safsa - OSMU REG

1. Gä, TESTEBOÅN VID STRÖMS-
BRO spars, PST

2. Hi, TESTEBOÅN VID ÅÅNGAR-
NA (HILLE) spars, PST

Troligen sentida avknoppningar av de
rika safsaförekomsterna högre upp i
Testeboån

Rågvallmo - PAPA DUB

1. Va, FURUVIK, Knaperåsen, PST

2. Va, Långbro, Järnvägsbanken, PST

Mästerrot - PEUC OST

Hi, OSLÄTTFORS, BIJ & GUJ

FLORA SUECICA

Lepidium campestre

Fältkrassing

Gästrikland: Gävle, Järnvägsmuseet

20 juni 1993

Leg. Peter Ståhl

Blådaggit ängsgröe - PO PR JR
Sa, SANDVIKEN, SVIBACKA, GOD
(DET: Mora Aronsson)

Storgro - POA REM
1. Ha, AXMARFJÄRDEN, SÄLG-
VIKEN Trefaldighetskällan, ÅÅG
2. Oc, ravin till Jädraån, MBE
3. Va, STENBÄCKENS NVO efter-
längtat återfynd, PST

Stenbäcken är en klassisk stor-
gröelokal. Första gången lokalen uppges
är 1851 (belägg Robert Hartman).
Därefter finns inte mindre än 25 kollekt
fram till 1938 (Nannfeldt). Arten
eftersöktes förgiwes från denna lokal
under inventeringen av hotade och
sällsynta arter.

Storrams - POLY MUL
1. Va, Älgängsånen vid kvarn, PST
2. Va, ÄLGSJÖBÄCKEN, PST

Bäcknate - POTA POL
1. Ov, BOTJÄRN, Mörtsj-Lillån, GUL
2. Jä, Björkbackaån, 1 lokal, MBE.

Finsk fingerört - POTE INT
1. Ha, AXMARFJÄRDEN, RYSS-
KROKEN, ÅÅG
2. Hi, Trappskaten (NV Iggön), PST

Mosippa - PULS VER
1. He, FINNBÖLE 3 ex, BHE
2. Öf, Österfbo, Halvvägsbacka 4 före-
komster, summa 50 ex, LKI & BHE
3. Va, N om LOMSJÖN 140 ex!, KOL

Sjöranunkel - RANU LIN
1. Ha, NORRSUNDET, PST
2. Ov, ÅSHAMMAR, DIGERBÄC-
KEN i dike, GUL

3. Va, Lomsjön 3km N, Västanås, GUL
4. Va, VERKEBRO, BNO

Backsmörblomma - RANU POL
1. Ha, Axmarfjärden, Sälgviken, ÅÅG
2. Ha, Norrsundet Lindön, PST & PHE

Höskallra - RHIN SER
He, LERSJÖN, Rolandstorp, BNO

Kamtjatkaros - ROSA KAM
1. He, LERSJÖN, Rolandsbro, BNO
2. Va, FORSBÄCKA förvildad, BHE

Åkerbär - RUBU ARC
Ha, NORRTJÄRN, BIJ & GUJ
Under florainventeringen har hittills
förvånadsvärt få åkerbärsfynd gjorts.
Antalet gamla fynd är betydande -
närmare 50 olika lokaler är angivna.

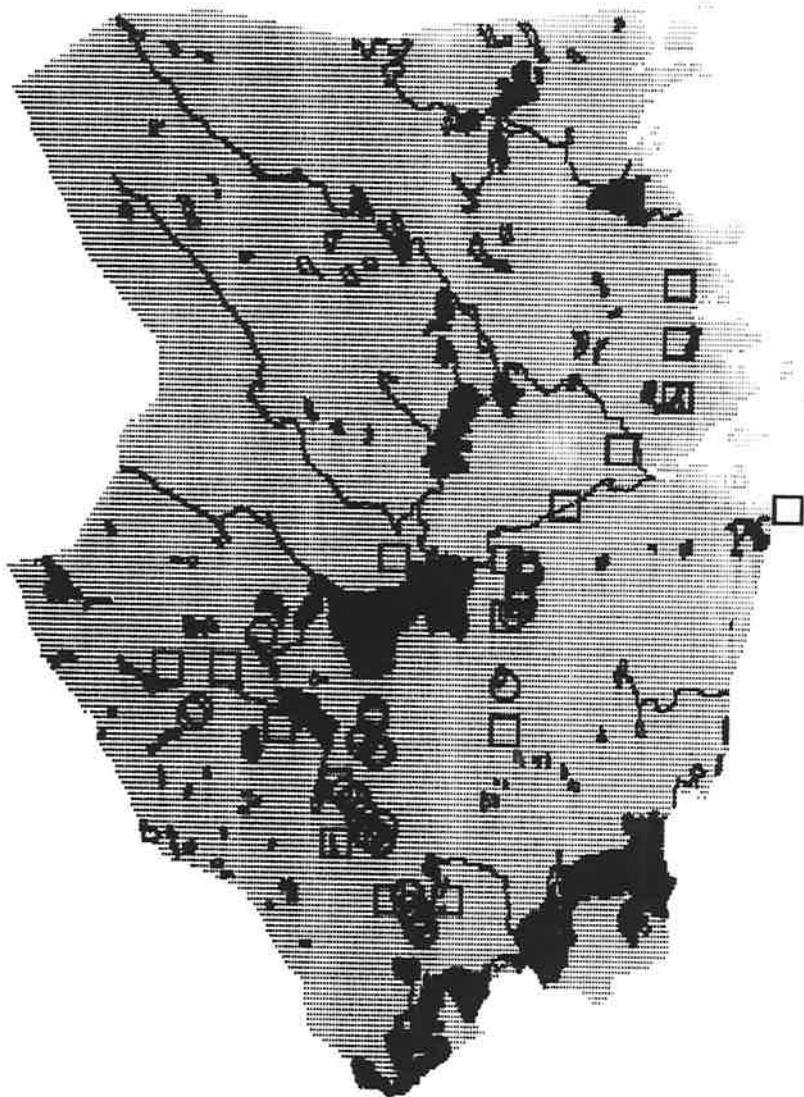
Knutnary - SAGI SAG
Va, Kessmansbo och Åsberga, BNO

Spetsbladig daggvide - SA DA AC
Sa, HÖGBO, Storsveden, rudratmark
GOD

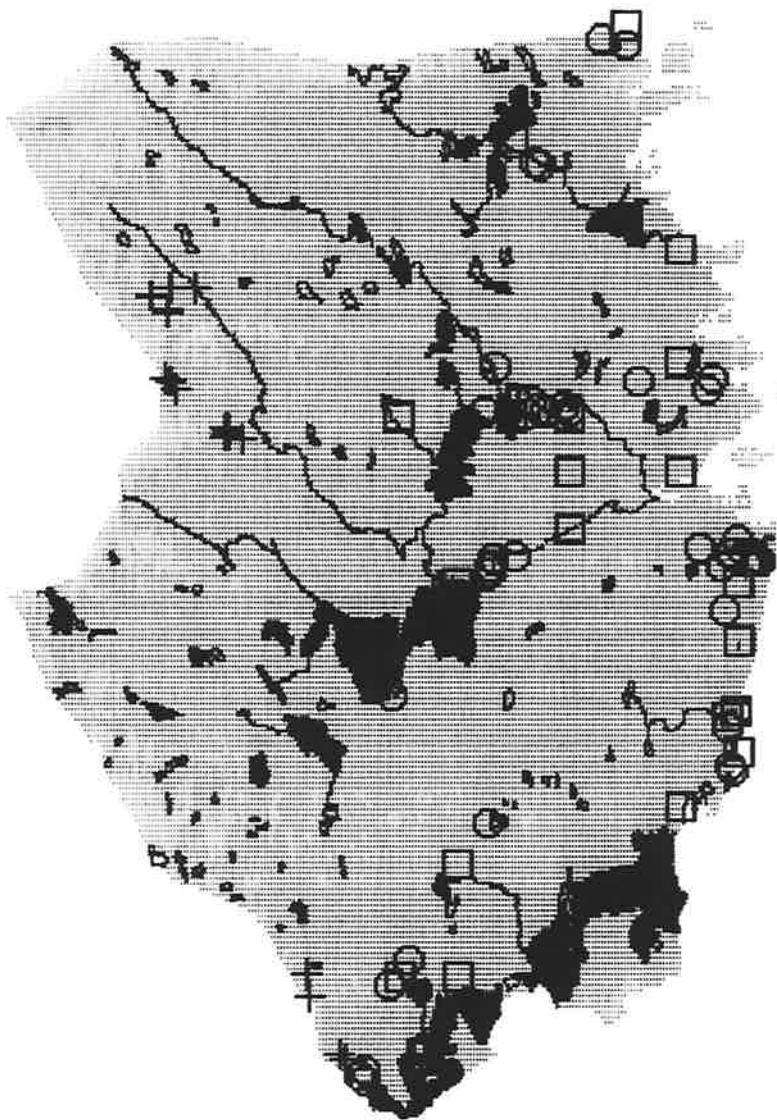
Mandelpil - SALI TRI
Ov, VATTSJÖN flera buskar i naturlig
miljö, PST
Andra fyndet i landskapet !
Särlåka - SANIEUR
Ha, Axmarfjärden, Sälgviken, ÅÅG

Harmynta - SATU ACI
Va, HEMLINGBYBERGET tills med
backklöver mfl, PST

Bergmynta - SATU VUL
Ha, Axmarfjärden, Sälgviken, ÅÅG

Mosippa *Pulsatilla vernalis*. o = aktuella förekomster, fyrkanter = äldre uppgifter. Antalet kända lokaler har ökat men arten har försvunnit från delar av sitt ursprungliga utbredningsområde. Individantalet per lokal är litet och på lång sikt är mosippan hotad.

Sjöranunkel *Ranunculus lingua* (o = aktuella förekomster, fyrkanter = äldre uppgifter och bäcknate *Polygonum polygonifolius* (+).

Mandelblom - SAXI GRA

1. Gä, KUNGSBÄCK 1 ex, PST
2. Gä, Strömsbro, koloniomr 1 ex, PST

Gaffelbräken x Svartbräken -
SEPT*TRI

1. Ha, Norrsundet, Fårholmen, PST
2. Ha, Vibyerget återfynd LSK mfl

Älväxing - SESL COE
Va, KESSMANSBO, BNO

Säfferot - SESL LIB
Gä, GÄVLE, Andersberg 2 ex, PST

Bergglim - SILE RUP
Ov, STORVIK, KYRKBERGET 2
lokaler, PST

Vattenaloe - STRA ALO
Va, MACKMYRA, BHE

Gullklöver - TRIF AUR
Va, N VALBO, 1 km N Villhbg, PHE

Backklöver - TRIF MON
Va, JÄRVSTA, 5km-spåret, PST

Etternässla - URTI URE
Va, Furuvi, Tröskengårdarna, BHE

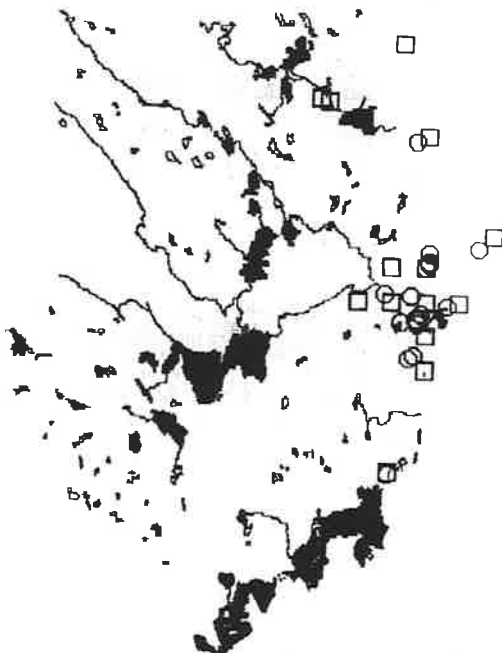
Vattenveronika - VERO AQU
Sa, HÖGBO (13H5b3001), BNO
Mycket märkligt fynd då arten tidigare
bara är känd från några få lokaler i starkt
kalkpåverkade vattenmiljöer.

Strandviol - VIOL PER
Va, LOMSJÖN N, VÄSTANÅS, GUL

Sandviol - VIOL RUP
1. He, FALLETVÄGEN, BIJ & GUJ
2. Ov, STORVIK, Kyrkberget, PST
3. Va, BRÄNNAN, PST

Sumpviol - VIOL ULI
He, DAMMÅN, BIJ & GUJ

GÄBS årsmöte.
Bollnäs den 20 mars.
See ya'

Bergmynta *Satureja vulgaris*. o = aktuella förekomster, fyrkanter = äldre uppgifter. Bergmynta är kalkgynnad och uppvisar en i princip tvådelad utbredning med förekomster i anslutning till moränkalken i Gävlebukten och i grönstensområdet i Hamrånge.

Inventerardagar & slätter i Gästrikland

Sommarens inventerardagar i projektet Gästriklands flora blir preliminärt 18-19 juni och 16-20 juli i Åshammartrakten. Närmare upplysningar kommer i nästa nummer av VÄX.

Slätter blir det på Römaren 30 juli (kontakta Gunnar Nilsson, 026/12 46 31, för information) och Hade strandäng 6-7 augusti (kontakta Peter Ståhl, 026/18 72 78, för information).

Ängsruta *Thalictrum flavum* eller backruta *Thalictrum simplex*?

Anders Delin

Ängsruta och backruta är ganska spridda i Hälsingland. Ängsrutan är mindre allmän och backrutan tämligen allmän. Backrutan är nästan helt knuten till kulturmarker och observeras mest på föga hävdade eller igenväxande sådana. Ängsrutan växer på stränder, både sådana som aldrig har hävdats och sådana som har slåttats eller betats. Vanligen uppfattar vi backrutan som knuten till torrare marker och ängsrutan till fuktigare. Det är nog riktigt att ängsrutan har rätt stora krav på att marken ska vara fuktig, men däremot inte sant att backrutan skulle sky fuktig mark. Arterna kan alltså påträffas på samma typ av lokaler, och sammanträffar på åtminstone en sådan lokal i Hälsingland. Det är vid Orrmyran mellan Tevansjö och Gåssjö i NV delen av Ljusdals fg (RUBIN: 16F7G2913), funnen av Bengt Stridh 1982. Lokalen är före detta slåttermark som idag är fuktig högörtäng med rikligt av älggräs och tuvtåtel.

Att arterna i våra dagar ofta påträffas på igenväxande kulturmarker leder till att de numer ofta växer skuggigare än förr och att man ofta finner blad men mindre ofta blomma. Även om de går i blom har vi problemet att blomningstiden är rätt kort, så att man ofta finner plantor, som ännu inte har gått i blom, som har blommat över eller gått i frukt. Som

inventerare söker man därför efter artskiljande karaktärer på de vegetativa delarna.

På blommande exemplar i sin rätta miljö ser man ofta en tendens till bredare bladflikar på ängsruta än på backruta, men det har visat sig vara en helt otillförlitlig karaktär när man står inför sterila plantor, särskilt i tät vegetation. I den miljön utvecklar även backrutan mycket breda bladflikar.

Detta överensstämmer också med vad Bengt Jonsell anger i manus till Flora Nordica, nämligen att bägge arterna har mycket variabel bladform. Som enda artskiljande karaktär på de vegetativa delarna anger han att ängsrutan ibland har stipler, vilket backrutan ska sakna. För övrigt skiljer han dem på karaktärer i blomma och frukt.

Gunnar Nilsson gjorde i denna tidskrift nr 2/1990 en sammanställning av litteraturuppgifter om artskiljande karaktärer för dessa bägge arter, och avslutade med slutsatsen att det fortfarande var knepigt att skilja dem åt.

Studier på odlat material.

I jakten på användbara artskiljande karaktärer har jag följt sexton kollektioner av *Thalictrum* i odling i min trädgård under tre till fyra år. Även de plantor, som vid insamlingen saknade blomma

och frukt och inte kunde artbestämmas, har småningom blommat. Artbestämningen bygger helt på blomkaraktärer och visade småningom att det var tio back- och sex ängsruteplantor. Ängsrutorna härstammar från Axmar i SO till Tevansjö i NV och backrutorna från Ljusne i SO till Ytterhogdal i NV.

Plantorna har jag satt i en tämligen fuktig del av min trädgård, i sandjord med inblandning av lera. Där är nog torrare än den genomsnittliga miljön för ängsruta, men fuktigare än majoriteten av backrutelokalerna.

Plantorna har vuxit bra och blommat rikligt. De har kraftiga underjordiska jordstammar, som skjuter iväg ett par decimeter på ett år. Om man planterar dem för tätt, kommer de mycket snart att blanda sig med varandra. Jag var av denna anledning tvungen att efter ett år gräva upp ett par av mina plantor och skilja dem från grannarna. Den något för torra jord, där de står, missgynnar nog ängsrutan något. Ängsruteplantorna har inte vuxit riktigt lika snabbt som backruteplantorna, och ängsrutans stammar har inte nått sin normala höjd på över en meter, utan stannat på ungefär 70 cm, dit även backrutan når i min plantering.

Jag har följt plantorna genom flera årstider och från ett år till ett annat, för att försöka finna karaktärer i bladens form, färg, ytstruktur, nervatur m.m. som säkert kan skilja arterna åt. Detta har visat sig vara omöjligt. Endast de av Jonsell angivna stiplerna kan användas, men de finns tyvärr inte på alla ängsrutor.

Här nedan följer mina observationer.

Artkaraktärer på ängs- och backruta.

Bägge arterna blommar samtidigt, i förstahalvan av juli, men blomningstiden varierar något mellan olika plantor av samma art. Humlorna är mycket intresserade av backrutan. Troligen gäller det även ängsrutan, men i min odling har dess blommor alltid varit i minoritet, varför humlorna kanske inte har lärt sig känna igen dem. Det bildas rikligt med fröplantor inom någon meter från moderplantorna. Fröplantorna har ännu inte hunnit så långt att man kan avgöra deras arttillhörighet.

Blommor. Den viktigaste artskiljande karaktären är ståndarsträngarnas form. Den kan bara ses under den korta tid då blommorna är fullt utslagna men fortfarande friska. Ängsrutan har styva ståndarsträngar, som ofta pekar uppåt eller snett uppåt. De är längre än på backrutan och styvheten tycks bero på en antydd förtjockning i den basala delen. Ståndarna spretar rakt ut från blomfästet i många riktningar.

Backrutans ståndarsträngar är slaka. Ståndarna hänger parallellt i sin yttre del. Till den hängande karaktären bidrar också att hela blomman under blomningen är vänd mot jorden, från ett nedböjt blomskaft. I frukt är blommans orientering i blomställningen dock inte olik ängsrutans, mer upprätt.

Färgen på ståndarsträngarna varierar på bägge arterna mellan vit och violett. Ängsrutan har oftast vita ståndarsträngar, men jag har en planta med violett anstrykning. Backrutans ståndarsträngar är som regel violetta, men alla nyanser därifrån till vitt förekommer. De varierar också från år till år på samma planta, och

Ångsruta *Thalictrum flavum*. Före detta, fuktig, slåttermark vid Orrmyran, Ljusdals
fg. RUBIN: 16F7G3212. Det är en av mycket få kända lokaler i Hälsingland där
ängs- och backruta växer tillsammans. Foto Bengt Stridh den 15 juli 1991.

Backruta *Thalictrum simplex*. Före detta slåttermark vid Orrmyran, Ljusdals fg.
RUBIN: 16F7G3212. Foto Bengt Stridh den 15 juli 1991.

är vissa år mörkare, andra år ljusare violetta.

Ståndarknapparnas ändar uppges ha olika form och vara artskiljande. Det har jag haft svårt att se.

Tepalerna (de blygsamma hylleblad, som varken är kron- eller foderblad) erbjuder ytterligare en artskiljande karaktär. På den fullt utslagna ängsruteblomman står de riktade utåt-bakåt och är ganska raka, medan de på backrutan står utåt och är krökta i riktning mot ståndarna (se bild).

Fruktens form är inte artskiljande. Både ängs- och backruta kan ha brett ovala eller smalt ovala frukter. Däremot ger - som Bengt Jonsell skriver - märkets infästning i frukten god vägledning. Det går inte att se detta när märket är friskt, vitt, utan framkommer när det är skruppet, brunt, på den mognande eller mogna frukten. På den mogna frukten finns det hos ängsrutan ett mellanrum, somen hals, mellan det skruppna märket och frukten. Hos backrutan saknas denna hals och märket sitter direkt på frukten.

En planta, som jag tog på en källarkulle i Ytterhogdal, blommade där med mycket gles och fåblommig blomställning. Jag förmodade att det möjligen kunde vara den nordliga underarten, kallad subsp. boreale eller *Th. rariflorum*. Den visade sig dock vid odling utvecklas som de vanliga backrutorna.

Bladkaraktärer ger inte mycket ledning vid artbestämningen. Ängsrutan är i naturen som regel större, med större och mer uppdelade blad och blad som ger trubbigare intryck både vid basen och i spetsen. Emellertid visar sig dessa karaktärer i min odling vara osäkra. Det finns en tendens till att bladflikarnas

ändar har trubbigare vinkel på ängs- än på backrutan, liksom även en tendens till att vinkeln mellan primärsegmentens skaft är trubbigare på ängs- än på backrutan. Det finns också en tendens till att ängsrutan har en gulare grön nyans i bladen än backrutan. Jag hade hoppats att genom odling få sådan erfarenhet av bladen, att jag kunde skilja arterna åt på "habitus", även om det var svårt att beskriva skillnaden i ord. Det visade sig dock vara omöjligt på grund av att de ovan nämnda bladkaraktärerna överlappade.

Den enda karaktär, som tycks vara säker, fast den bara finns på vissa plantor, är förekomsten av stipler på ängsruta. Stipeln är ett tunt genomskinligt fjäll, som sitter på bladskaftets översida där primärsegmentens skaft fäster. Stipeln finns bara på vissa av de nedre bladen på plantan och den finns tyvärr inte på alla ängsruteplantor. Den kan finnas ett år och saknas nästa år. Jag har aldrig sett den på en backruteplanta.

Jordstammarna är på bägge arterna gulbruna och 2-3 mm tjocka.

Slutsatser för inventeringsarbetet.

Mina studier har tyvärr inte lett fram till någon alltid användbar metod att skilja dessa bägge arter åt. Några lärdomar är följande: Ängsrutan är betydligt ovanligare än backrutan i Hälsingland. De flesta rutor man finner, även på fuktig mark, är backruta. Endast i naturlig vegetation vid stränder är det rimligt att i första hand gissa på ängsruta. Det är emellertid helt oacceptabelt att grunda en artbestämning på den biotop i vilken fyndet görs.

Många av våra fynd under Hälsinge-

florainventeringen har från början kallats enbart "ruta", och de kommer att förbli obestämda till dess lokalen eventuellt återbesöks vid blomningstid. Endel fynd, som kallats "ängsruta?" kommer att klassas som "ruta" och betraktas som sannolik backruta till dess motsatsen bevisas.

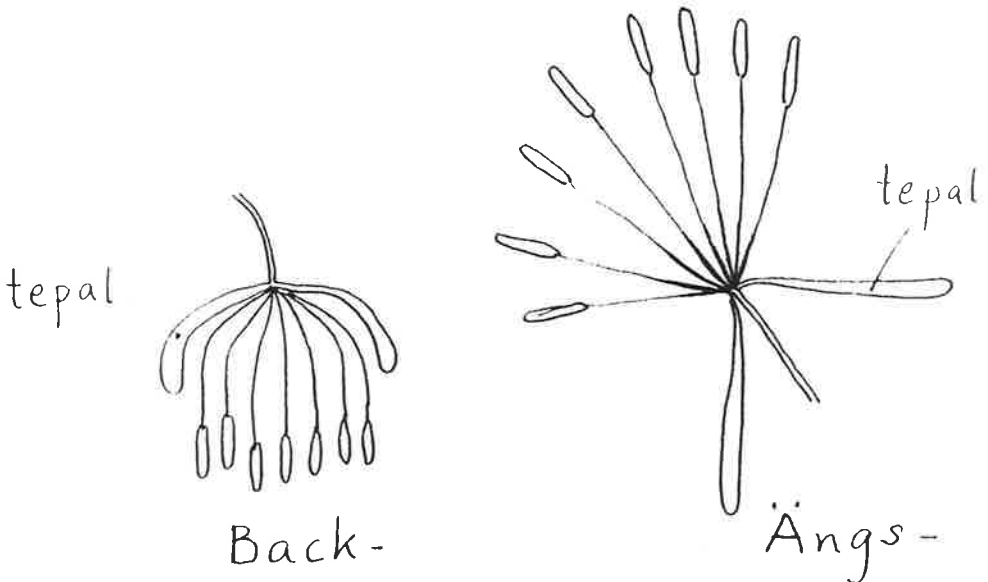
Hybrider mellan ängs- och backruta nämns särskilt från nordligaste Sverige, men inga misstänkta sådana har observerats av oss. Det ska bli intressant att se om någon möjligen dyker upp i min odling.

Endast om det finns blomma, mogen frukt eller stipler på bladen kan man säkert artbestämma rutorna. Om man

hittar en ruta som inte går att artbestämma lönar det sig inte mycket att ta belägg och pressa. Det är bättre att ta en bit och plantera för efter ett eller två år få nöjet att artbestämma blommorna eller frukten.

Du som finner en ruta som Du inte kan artbestämma, är välkommen att sända en planta eller en bit av jordstammen till mig för plantering och jämförelse med andra kollektioner. Det gäller också läsare i andra landskap, kanske framför allt i de nordliga delar, där ssp. boreale ska växa.

Anders Delin
Lundnäs 3279
820 10 Arbrå

Backruta *Thalictrum simplex* och ängsruta *Thalictrum flavum*. Teckning Anders Delin.

Inventeringsläget - Gästriklands flora

Kjell Wallin

Under 1993 blev ytterligare 11 rutor klara. En viss ökning av antalet delinventerade och bokade rutor skedde också. Slutsatsen blir att inventeringstakten har ökat något. Sommarmötet i Hamrånge bidrog märkbart till slutresultatet liksom en viss ökning av antalet inventerare.

För 1993 har 14 rutor ej redovisats

varför antalet klara/delinventerade rutor kan vara något större.

När det gäller de 54 prioriterade rutorna är 19 klara och 13 delinventerade.

Som framgår av kartan är vissa delar av landskapet fortfarande "vita fläckar". På kommande sommarmöten kommer vi sannolikt att satsa på de prioriterade rutorna i dessa vita områden.

	1991	1992	1993
Klara	6	16	27 (13,5%)
Delinventerade	20	21	29 (14,5%)
Bokade	22	24	30 (15%)
Totalt	48	61	86 (43%)

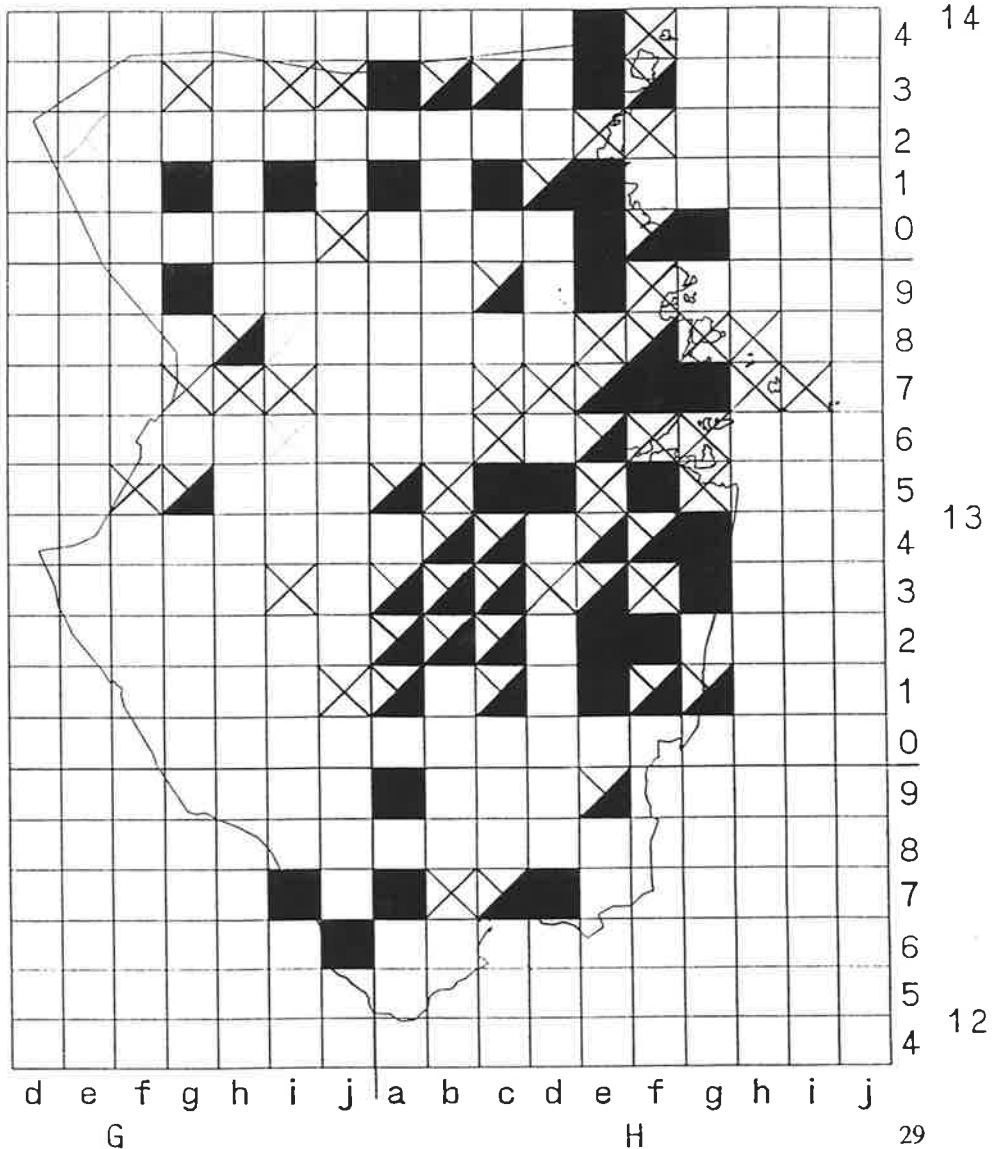
INVENTERINGSLÄGET 1993-12-31

BOKAD

DELINVENTERAD

KLAR

Rättelse - Ny lav för Sverige!

Åke Ågren

Jag anmälde i VÄX nr 1 1993 *Gyalecta truncigena* var. *derivata* från Axmar i Gästrikland. Vid kontroll på Fytoteket i Uppsala av Anders Nordin visade det sig vara en annan till utseendet liknade lavart, som är ny för Sverige! Det var nämligen *Ramonia luteola*, som har en tunn grönvit

bål. Apothecierna är urnformade och blekt gulaktiga. Sporerne är flercelliga. Den växer här på askbark långt ner vid marken tillsammans med *Anisomeridium nyssaegenum* och *Dimerella pineti*. Arter som tycks trivas på sådant substrat. Belägg finns på Fytoteket, Uppsala.

Nya lavar för Gävleborgs län

Åke Ågren

Namn och spridningsuppgifter är hämtade från den nyaste upplagan av Rolf Santesson's "*The lichens and lichenicolous fungi of Sweden and Norway*", utkommen hösten 1993. Belägg kommer att deponeras i Fytoteket, Uppsala.

Nya lavar för Hälsingland

Caloplaca albolutescens (nordgräns).

Söderhamn. Den är bara funnen i fyra landskap tidigare. Den växte på murbruk med knappt synlig bål och med orangebruna ganska stora apothecier.

Lecidia margaritella

Los och Trönö. Den finns på franslevermossa på lövträd och stubbar. Apothecierna är knappt synliga, upp till 0,2 mm och blåaktigt vita.

Fuscidea pusilla

Ljusne. Den är en barklav och tillhör

de arter som är svåra att skilja åt genom att de oftast saknar apothecier på den delvis eller helt sorediösa bålen.

Lecanora salicicola

Los. Den är en fjällart på lövträd som dock kan förväxlas med andra *Lecanora*-arter. Alltså ett litet frågetecken.

Nya lavar för Gästrikland

Micarea lithinella

Hamrånge. Den är en sällsynt stenlav med små ljusbruna apothecier.

Ramonia luteola

Ny för Sverige. Se separat notis.

Nya lavar för Dalarna

Eftersom vi har läsare även i Dalarna är *Lecidia margaritella* och *Lecanora salicicola* också nya för detta landskap. Jag har funnit dem i Orsa Finnmark.

Grynig gelélav *Collema subflaccidum* funnen i Hälsingland

Anders Delin

Sedan mer än tio år har medlemmar i GÄBS och i Naturskyddsföreningen i Bollnäs och i Gävleborgs län arbetat med inventering inom ett 350 ha stort gammelskogsområde i NO delen av Arb-rå fg, Grossjöberget. Arbetet resulterade 1991 i en rapport till Bollnäs kommun.

Kommunen har engagerat sig i bevarandearbetet och kommer sannolikt att bidra till att ett naturreservat bildas genom att erbjuda vissa markägare ersättningsmark i stället för den som tas i anspråk för reservatet. Statens Naturvårdsverk har utlovat finansiering av de delar som kommunen inte står för. Som en kraftigt pådrivande faktor har den insamling verkat, som startades våren 1993 av Bollnäs Naturskyddsförening, och som har inbringat nära 50000 kr.

Grossjöberget

Grossjöberget är ett av grovblockig morän nästan helt täckt ganska flackt berg, beläget just ovan högsta kustlinjen, som här ligger på 235 m.ö.h. Det har på grund av sitt läge i utkanten av socknen avverkats senare och mindre intensivt än vanligt, och bevarar därför mer av urskogskvaliteter än hälsingeskogen brukar. Skogstyperna är skiftande, från talldominerad ofta brunnen skog via granskogar med starkt lövinslag till sumpskogar och myr. Andelen asp och björk är flera gånger större än vanligt,

både i den mogna skogen och på den lövbränna som uppkom efter brand 1933.

Artlistorna omfattar 172 kärlväxter, varav de ovanligaste är kambräken, lönn, lind, klockpyrola, grönkulla, skogsfru och tvåblad. Det låga artantalet beror delvis på att kulturmarksarter nästan fullständigt saknas, vilket är ett av områdets naturvärden.

Mossfloran, undersökt av Jens Hansen, omfattar 139 arter, bl.a. skogstrappmossa *Anastrophillum michauxii* och ved-säckmossa *Calypogeia suecica* som bägge tillhör hotkategori 4 enligt Databanken för hotade arter.

Lavfloran, undersökt av Anders Nordin och Åke Ågren, omfattar 190 arter, varav följande tillhör hotkategori 2: Nordlig knappnålslav *Chaenotheca laevigata*, stiftgelélav *Collema furfuraceum*, ringlav *Evernia divaricata* och kortskaftad ärgspik *Microcalicium ahlneri*. Till hotkategori 3 hör *Acrocordia cavata*, violettgrå tagellav *Bryoria nadvornikiana*, liten spiklav *Calicium parvum* och *Microcalicium arenarium*.

Svampfloran har Malte Edman tittat på vid åtskilliga tillfällen. Den omfattar 191 arter, bl.a. doftticka *Haploporus odoratus*, hotkategori 2 (funnen av Åke Englund), kandelabersvamp *Clavicornia pyxidata*, hotkategori 4 (funnen av mig), ringskräling *Tubaria confragosa* och tickan *Antrodia albobrunnea*.

Aspomkransad blocksänka

Grossjöbergets gammelskog är så stor att det händer att man går vilse där. Nya upptäckter görs i tidigare mindre besökta delar. I samband med en exkursion med naturvårdare från Gävle och Sandviken den 16 oktober 1993 fann jag där den hittills i Hälsingland okända laven grynig gelélav *Collema subflaccidum* (hotkategorori 1), på grova aspar vid en tidvis vattenfylld blocksänka uppe på berget.

Jag har senare ägnat några timmar åt att närmare gå igenom detta vackra och ovanliga skogsparti. Det är omgivet av torr och under tidigare sekler ofta brunnen tallskog. Asparna kransar de små vattenytorna, som nu var isbelagda. Mindre mängder glasbjörk, gråal, sälk och gran finns också. Det är ganska ljust här, på grund av den omgivande tallskogens glesa karaktär och på grund av de gläntor, som vattenytorna ger upphov till. Gråspetten brukar hålla till här, liksom andra hackspettar, nötväcker och mesar.

Lavfloran på aspstammarna omfattar framför allt rätt mycket skinnlav *Lepetogium saturninum* och korallblylav *Parmeliella triptophylla*. Det finns också lunglav *Lobaria pulmonaria*, stuplav *Nephroma parile*, aspgelélav *Collema subnigrescens*, skägglav *Usnea filipendula*, mjölig brosklav *Ramalina farinacea*, och de vanliga skorplavarna asporangelav *Caloplaca flavorubescens*, aspkantlav *Lecanora populicola*, brun kantlav *Lecanora subfuscata*, *Bacidia* sp. och bitterlav *Pertusaria amara*.

Den gryniga gelélaven växer på sex grova aspstammar i områdets centrala del, och den är riklig, täcker totalt mer än en kvadratmeters yta. Den sitter mest på nivåer från en till fem meter över mark,

mest på SV-sidorna, och blir på en stam heltäckande på flera tiotal dm².

Den växer tillsammans med skinnlav på flera av stammarna, vilket ger ett utmärkt tillfälle att studera artskillnaderna. På bara en meters håll är de nästan omöjliga att skilja åt när de är halvtorra som då jag har sett dem. De har nästan exakt samma färg och form på blåarnas översidor och även samma smågrynighet av isidier. Man måste vända på bålflikarna för att se artskiljande karaktärer. Det är framför allt det korta luddet på undersidan av skinnlaven, som gelélaven saknar. Detta ludd är mycket tydligt, vitt, vid torrt väder, men vid väta är det svårt att se på grund av att vattnet fyller ut mellanrummen mellan de enskilda luddhåren, så att ytan ser slät ut. En annan skillnad kommer också fram när man viker upp loben, nämligen den gröna färg, som gelélaven har i genomfallande ljus när den är bara lite fuktig.

Material av *Collema subflaccidum* har kontrollerats av Anders Nordin, som också har deponerat det i Fytotecket i Uppsala. Enligt Databankens hotkategorisering, är den gryniga gelélaven den mest hotade av områdets arter och det hittills starkaste skälet för en reservatbildning på Grossjöberget. Det är intressant att notera, att platsen där den växer ligger avskild från några av de andra mest artrika delarna på berget, omgiven av ganska artfattig tallskog. Detta är karakteristiskt för Grossjöberget, att klenoderna är många, olikartade och åtskilda av partier av mer ordinär skog. Endast ett stort naturreservat, som omfattar alla de små värdefulla bitarna, har en chans att bevara alla de hotade arter, som finns i området.

Artfattig rikedom

Bengt Pettersson

Sista lördagen i augusti var jag på besök i Hälsingland. Under dagen besöktes Ensjöreservatet, med guidning av Jens Hansen och Ljusdalskretsen, ett mycket intressant område, som borde besökas av alla som vill se en verkligt fin urskogsmiljö.

Framåt kvällen nådde jag Färila och bestämde mig för att lura av Zoila Tellzen en kopp kaffe. Något kaffe blev det inte, däremot "lurade" hon ut mig i skogen för att hjälpa till med insamling av svamp till hennes svamputställning i Järvsö. I våras hade hon en bombmurklelokal att visa. Vad manne finna den här gången?

Nu gick den vilda färden österut längs norra sidan av Ljusnan. Ungefär mitt emellan Färila och Ljusdal blev det "tvärstopp" i en tallmo på älvsidan av vägen. Efter några hundra meters vandring nådde vi en bäck som vi följde på dess vindlande resa mot Ljusnan. Bäckdalen var en liten oas med rik flora av såväl svamp som kärlväxter i ett för övrigt ganska artfattigt område. Även bombmurklor hade hittats här.

Strax före bäckens utlopp i Ljusnan lämnade jag bäckdalen, gick upp för en slänt och fann omgående ett bestånd **knärot**. Jag blickade ut över ett relativt glest granbestånd, som hade något parkliknande över sig, ja rentav en

pelarsal. Jag reagerade genast på att det såg så artfattigt ut på marken. Ett tämligen triviale mosstäck, enstaka exemplar av **ekorrbar**, **vårfryle**, några **kruståtel**blad och enstaka slingor med **revlummer** samt **KNÄROT**! Inte som normalt, några stycken eller i bästa fall någottotal. Nej, det fanns knärot överallt, i tusental och åter tusental och allt detta inom ett område på uppskattningsvis ett halvt hektar. Jag blev så tagen av denna syn att jag glömde bort att mäta opp området mera exakt.

Inom stora delar av denna pelarsal svarade knäroten för en täckningsgrad på mer än 50%, på en del ställen var den helt marktäckande. Livskraftigare bestånd lär vara svårt att finna.

Jag känner inte Hälsinglands flora tillräckligt väl för att kunna bedöma hur vanlig knäroten är i dessa trakter, men det enorma antalet inom ett så begränsat område borde vara både unikt och skyddsvärt.

Även dalgången längs bäcken bör ha stort skyddsvärde.

Knärotslokalens läge: Norra sidan av Ljusnan, mitt emellan Färila och Ljusdal, ekonomiska kartan 16G1B, öster om den bäck (*Djupbäcken, red*) som kommer från Vallåsen - Ygsbo, vid utloppet i Ljusnan, alldeles ovanför älvrinken.

Forskningsresa i naturvårdens utmarker 1993

Anders Delin

Vattenfall, finbräken, blackticka, jättetallar, skogsfru och köseven

Kultur är både negativ och positiv för naturvården. Kulturen har medfört att vattenfall har byggts ut och skogar huggits ned, men den medför också - i våra dagar - en växande hänsyn till de andra arterna, en bättre naturvård i skogsbruket och andra exploaterande näringar.

Kulturen kommer långsamt krypande söderifrån. Exploatörerna är alltid först, med sina "resurser", som är pengar, men inga biologiska kunskaper. Exploatörerna har hunnit hugga större delen av Norrlands urskogar och bygga ut större delen av dess vattenfall. De biologiska kunskaperna och naturvården har bara nått och jämt hunnit dit. En policy för naturhänsyn i skogen, som för ett par år sedan var gängse i Dalarna och Uppland håller just nu på att accepteras i Hälsingland och Medelpad och har många år kvar innan den kan få verkligt inflytande över skogsbruket i Norrbotten.

Trots att exploatörernas framfart i Norrland har varit mer ohämmad och snabb än i andra landsändar, har Norrland kvar mer av genuin natur. Trots, eller kanske just på grund av, att naturhänsyn är en ganska ny sak bland exploatörer och politiker, kan stora vinster snabbt göras för naturvården med ganska måttlig

arbetsinsats. Folket älskar i grunden sin natur och är misstänksamt mot exploatörerna och mot sina politiker. Det finns grogrund för en bevarandeopinion. Det krävs bara att någon lyckas formulera problemet, att någon beskriver naturvärdena och hur de ska bevaras.

Kunskaperna, människorna med biologisk utbildning, finns främst i de större städerna och särskilt universitetsstäderna. Det är ur vår synvinkel mest söderöver, trots att Umeå universitet har medfört en kraftig uppräckning. De naturområden, som behöver deras kunskaper, finns mest norrut. Jag har satt igång dessa "Forskningsresor" i inre delarna av södra Norrland för att försöka belysa detta problem. Genom att visa sörslänningarna inom Naturskyddsföreningen exempel på mot- och medgångar i naturvårdsarbetet i Norrland hoppas jag kunna övertyga dem om att de skulle kunna göra mycken nytta snabbt om de ville arbeta i Norrlandsterrängen.

Årets forskningsresa gick till gränstrakterna mellan Hälsingland, Dalarna och Härjedalen den 13-15 augusti. Fjorton naturvårdare, de flesta från Täby under Eva Kristina Porténs ledning, sammanstrålade med sju från Hälsingland.

Hylströmmen

Hylströmmen i Voxnan i Hälsingland hade muskler och fart tack vare det myckna regnandet. Detta vattenfall är det största outbygga i södra Norrland, projekterades för utbyggnad under 1950-till 1970-talet, men uppmärksammades av naturvårdare under 1980-talet, så att det slutligen den 26 november 1986 fick skydd enligt naturresurslagen. Skyddet utvidgades den 24 mars 1993 till att gälla hela Voxnan, en 12 mil lång nästan helt outbyggd älvsträcka med mängder av forsar.

Rikkärr nedom Kullarna vid Bygget

Kärren ligger på Losformationens starkt kalkhaltiga grönstenar och har den finaste floran av kalkälskande arter i Hälsingland. Torbjörn Eliasson i Los har funnit och utforskat området, som är en mosaik av skog, sumpskog, källor och myr. Även björnen har hittat toltan och andra grönsaker, som växer i dessa frodiga sluttningar.

Här växer kransrams, underviol, trådfräken, tagelstarr, guckusko, skogsfru, smaldunört och myrull. År 1991 fann Torbjörn här finbräken på den hittills enda lokalen i Hälsingland. Området är odikat men genomhugget med normalt gammaldags skogsbruk. Torbjörn visade oss området och berättade också om skyddet, som ännu så länge består i en muntlig överenskommelse om hänsyn med den närmast ansvarige på Stora, som är markägare, samt ett generellt förbud mot våtmarksdikning på rikkärren i Los.

Börningsberget i Fågelsjö

Detta domänreservat i Hamra i Dalarna

omfattar 14 ha av visserligen något huggen men ändå urskogsliknande skog, på höjderna talldominerad, men i sänkan kring en serie gölar grandominerad och med mycket hög bonitet. Högsta granen, som nu är fallen, lär ha varit 40 m hög.

Markfloran är rik med bland annat toltta, skogsnycklar och skogshakmossa, men det är svamparna på de grova granlågorna som främst utmärker skogen. Man finner mängder av ull-, rosen-, gräns- och lappticka samt rynkskinn, men den största rariteten är blackticken. Dess karakteristiska ljus rosabruna färg, som drickchoklad, gör den rätt lätt att identifiera redan på avstånd.

Skaftåsen i Lillhärdal

Nära gränsen till Hamra och Dalarna, men i Härjedalen, ligger detta massiv, på vars nordsluttning med många källor det står ett par tiotal hektar av gammal granskog. Större delen av skogsarealen i hela det område som forskningsresan gick igenom täcks av hyggen eller skogar i åldrar upp till 50 år. Sådana små rester av gammelskog som denna är alltså mycket värdefulla för hotade arter.

Skogen på Skaftåsen är genomhuggen för ett hundratal år sedan, och den efterkommande generationen är nu grov och avverkningsmogen. En björn bodde där under några veckor när toltan kom upp. Kurt Ellström, tidigare länsjaktvårdare, visade dess lega, betningsspår, klösspår i granar, spillningshögar etc. Ull-, rosen- och gränsticka samt violmussling växer på lågorna och storgro, skogsbräsmå, lundarv, källört och kransrams på den källpåverkade marken. Trots dess mycket stora naturvärden har denna skog inget skydd.

Stora AB, som är markägare, har i mars i år formulerat en ny naturvårdspolicy, som innebär att 10% av virkesvolymen ska lämnas kvar till naturvårdsändamål i samband med avverkning. Inom denna ram bör inte bara Skaftåsen utan även många andra liknande gammelskogar rymmas.

Ängerån

Ån rinner två mil genom Kårböle i Hälsingland och mynnar i Ljusnan. Den har i övre delen ett par branta partier där den forsar över hållar och mellan block. Omgivningarna är myr och sumpskog omväxlande med hållar. Vattnets hårda möte med sten inramas av mjuka och färgrika tuvor av fjällnejlika och fjällven på hållarna, blåtåtel och ängsvädd på stranden och gamla men små tallar omväxlande med häggbuskar, gråal, viden och björk.

Markägaren, Korsnäs, har utbyggnadsplaner och ån har klassats som riksintressant både för kraftproduktion och naturvård. Ljusdals kommunekolog har framlagt förslag om naturvårdsområde för att förhindra kraftverksbyggen. Frågan kommer att inom ett år behandlas av kommunstyrelsen.

Laforsen

Utbyggnaden av detta vattenfall i Ljusnan i Hälsingland, som var södra Norrlands största, började 1949. Sedan 40 år har fallet och fåran närmast därnedom varit torr, utom under korta perioder av högvatten, mest på våren. Denna regniga sommar finns det dock vatten i fallet, och på de förr öppna stränderna där en örtrik flora frodades står nu tät-slyskog, som tillfälligt dränkts.

En restaurering av Laforsen är angelägen, men inte så lätt att uppnå, eftersom endast 5% av vattenflödet kan fås tillbaka till ytan med hjälp av vattenlagen.

Kronstugan i Finneby

Kyrkan har här i Ljusdal i Hälsingland ett flera hundra hektar stort skifte, på vilket en gammal granskog med starkt inslag av asp och lite sälg och björk upptäcktes sommaren 1991. Det var ett par tiotal hektar, genomflutna av en bäck med angränsande källor. Här påträffades stora mängder död ved av alla dessa trädslag med rika förekomster av rosenticka, rynkskinn m.m. Detta tillsammans med förekomst av gråspett, skogsbräsmå, skogsfru, kösevan och storgroa motiverade skydd mot avverkning.

Hösten 1991 fick Naturskyddsföreningen löfte av markägaren, att skogen närmast bäcken skulle undantas vid den kommande avverkningen. Vid besöket nu kunde vi studera hur snällt markägaren tolkar en sådan överenskommelse. Hygget når till 30 m från bäcken, ett torrare lokalklimat i skogen kan förväntas, ytterligare negativ påverkan kan tänkas om storm faller en del av hyggeskantens granar.

Paradisvägen

Mellan Lövingen och Enskogen i Ljusdal löper denna skogsbilväg genom ett typiskt hälsingskt bolagsskogsområde. Hyggen dominerar bilden och täcker hela Storsjöberget och stora arealer på Håversjöberget och Prästskogshöjden, till och med i branterna. Ungskogar täcker resten. Fåtaliga från urskogen ännu

kvarstående talltorrakar visar vad som fanns här för några år sedan. Vägens namn kan ses ironiskt eller som en reminiscens av vad som här rätt nyligen fanns.

Nygrav

I Färila i Hälsingland, intill Ljusnan, utbreder sig ett milslångt deltaplan, i vilket bäckar och källor har eroderat ut branta och djupa raviner, varav Nygrav är en av de största. Skogen domineras av gran och gråal och är c:a 100- årig. På botten växer rikligt med gullpudra och dvärghäxört. I de intilliggande ravinerna växer storgroë. Området är märkligt för sina geologiska värden, något även för de skogliga.

Även här är kyrkan markägare, och även här hade man planerat avverkning. Efter argumentation i fält från Naturskyddsföreningen har kyrkan nu beslutat att helt avstå från avverkning.

Fortsättning följer

Årets forskningsresa lockade många. Somliga blev tvungna att lämna återbud, och har sagt sig vara intresserade av att komma med någon annan gång. Vi här i Gävleborgs län är mycket angelägna om de kontakter som vi på detta vis kan knyta, inte bara för egen räkning utan även för övriga Norrlands inland, och planerar redan nu att göra något liknande nästa år.

Boka redan nu in fredag-söndag 5-7 augusti för ett besök hos oss och skriv en rad till mig. Billigt är det, gemytligt har vi och Du får en inblick i marker som många far igenom men få stannar och bekantar sig med. Dessutom: det finns (nästan) inga myggor i dessa trakter den

tiden och björnarna är inte farliga.

*Anders Delin, Lundnäs 3279, 82010
Arbrå, 0278-40057 eller 40959 (tel+fax),
Ordförande i Naturskyddsföreningen i
Gävleborgs län.*

*Gör det nu!
Betala medlemsavgiften*

Rosettjungfrulin *Polygala amarella* funnen i Sibo

Inge Larsson fann växten, Anders Delin skrev

Den 12 maj 1993 påträffades **rosettjungfrulin** i Bollnäs kommun, Hanebo församling, Sibo, nära Skogens Kol och intill järnvägen, Rubinkoordinater 14G7i4624. Den växer här i hundratals exemplar i vägkanterna på bägge sidor av grusvägen, som leder ner till badplatsen i Sibo.

Vägen passerar här i kanten av ett bangårdsområde, som numer inte brukas, men som under 1940- och 50-talen användes som upplagsplats för begagnade syllar. Dessa var råvara till den fabrikation av tjära och träkol, som fortfarande bedrivs vid Skogens Kol. Varifrån syllarna kom vet man inte, men förmodligen från stora delar av Sverige, även kalkområden där rosettjungfrulin är vanligt.

När växten påträffades var den i knopp, med blåa kronblad synliga. Några dagar senare blommade den och blomningen fortsatte ännu den 28 juni, när vi tillsammans besökte platsen. Den står huvudsakligen i den något lägre vegetation, som är närmast vägbanan. Bangården håller på att växa igen med höga örter och småbuskar och på den smala remsan mellan bangården och vägen skjuter **gråal** upp med kraft.

Trots igenväxningen finner man en hel del arter som föredrar öppna soliga

platser, till exempel **getvämpling**, äkta **johannesört** och **blåeld**, som i Hälsingland är nästan exklusiva järnvägsväxter och **vitblära**, som också mycket gärna växer på banvallar. Även **tjärblomster** växer där.

En annan järnvägsväxt, **vitfryle**, växer på bangården. Den har en annan historia, är införd med gräsfrö och undviker de soligaste och torraste ställena. För övrigt är det en brokig samling mer högväxta örter och gräs, som nu har intagit bangården och vägkanten, till exempel **rödblära**, **tarald** (smällglim, reds anm), **renfana**, **uppländsk vallört**. **Skavfräken**, som vi också såg, var sannolikt på plats före järnvägen.

Det finns inga gamla anteckningar om floran på denna plats, utom att blåelden var talrikare förr. Vi tror att även de andra solälskande växterna har varit talrikare förr, och att de nu förkvävs av mer högväxta arter. Det är troligt att även rosettjungfrulinet har drabbats av denna utveckling.

För att lindra igenväxningshotet slåttades några tiotal kvadratmeter, där rosettjungfrulinet växer. Emellertid finns ett annat hot, som kan ödelägga lokalen, nämligen Banverkets planer på att bygga dubbelspår förbi platsen och då samtidigt räta ut en kurva i närheten. De nya spåret

ser ut att hamna på rosettjungfrulinets växtplats. Dubbelspåret är ändå välkommet, som ett led i överföringen av trafik från bilväg till järnväg.

Rosettjungfrulinet är en riktig raritet i Hälsingland. P.W. Wiström uppger i "Hälsinglands Fanerogamer och Pteridofyter", 1898, att rosettjungfrulin påträffades år 1878 i Hög, nedanför Granåsen, och att den också har setts i Ramsjö, vid Lillnaggen. I Zander Säfverstams manus över kärlväxtynd i Hälsingland läser man att han har funnit arten åren 1953 och -54 på malmkajen vid Långvind, Enånger. I de offentliga

herbarierna, som Gunnar Nilsson har gått igenom, och i några privata, som vi har råkat komma i kontakt med, finns inga uppgifter om rosettjungfrulin utom en kollekt från Hög, Granås, 1878, i överensstämmelse med ovannämnda uppgift i Wiström.

Även om rosettjungfrulinet i Sibö är en tillfällig gäst i Hälsinglands flora är fyndet intressant på flera vis. Den lilla populationen kommer att hållas under uppsikt, så att vi kanske kan lära något om hur arten kan klara sig i denna främmande miljö där både kalkhalt och ljusmängd kanske är fel.

Namnlista för kärlväxter

Under 1994 beräknas den efterlängtrade listan över svenska kärlväxtnamn vara klar. Författare är Thomas Karlsson. Listan kommer att ha en mycket diger omfattning på ca 420 s. Förutom en namndel på knappt 200 s kommer det att finnas en inledning, kommentarer, ett avsnitt om felaktiga och osäkra uppgifter, litteraturförteckning, latinska synonymer och register för svenska och vetenskapliga namn.

Håll i er nu. I Sverige finns 4673 taxa (5804 i Norden). Av dessa är 2422 bofasta, varav (1932 indigena och 489 etablerade inkomlingar) och 2251 tillfälliga. Som taxa räknas här art och underart.

Den som söker han finner.
Gå med i Gästriklands flora,
bli floraväktare...
Bli aktiv!

Tandrot *Dentaria bulbifera* funnen i Hälsingland

Anders Delin och Kent Westlund

Denna rapport har tillkommit i samarbete mellan Kent Westlund, Bergvik och Anders Delin. Kent fann tandroten och den märkvärdigt fågel- och växtrika lokalen på Långnäsudden i Bergvik och Anders placerade in fyndet i sitt Hälsinge-sammanhang.

Bergvik ligger vid Ljusnan där den bildar en bara kilometerlång ström (utbyggd) mellan de stora sjöarna Bergviken och Marmen. Fem km SV om Bergvik löper Långnäsudden ut i Bergviken. En halv km innanför Långnäsuddens yttersta spets bildar terrängen en dal, som öppnar sig mot söder, mot Bergviken. Den är klädd av en ovanligt frodig skog med c:a 60 % lövträd och 40 % gran. Bland lövträden dominerar asp. Dessutom finns glas- och vårtbjörk, grå- och klibbal, rönn, sälg, hägg, ask, lönn och lind. Askarna är många men högst 20 cm i diameter. Lönnarna är mindre. Av lind finns endast enstaka trädformiga exemplar.

På 5 - 10 hektar utbreder sig denna lundartade skog, som har dragit till sig en mycket rik fågelfauna. Här är på vårarna en exceptionell fågelkör. Spillkråka, gröngöling, gråspett och mindre hackspett häckar och troligen tretåig hackspett. Katt-, pärl- och spurvuggla kan man få höra. Skogsduva häckar troligen, liksom bivråk och mindre

flugsnappare. Järpe och tjäder observeras där och lärkfalken häckar på en holme i närheten. Mängder av sångare och andra tättingar finns också.

Den frodiga lundartade skogen har ingen känd förklaring i berggrunden, som på kartan anges vara en sur urgranit. Intehelleri "Beskrivning till jordartskarta för Gävleborgs län" av G. Lundquist finner man någon förklaring. Det finns t.ex. ingen känd skalgrusbank på platsen. Läget är dock sådant att man kunde vänta sig det, och en närmare jordundersökning är angelägen. På marken ser man en örtrik flora som göds av mullhaltig jord och av källor i slutningen. Den bördiga marken har lockat till sig odling, och ända fram till 1950-talet slåttades en del marker nedom slutningen, varefter de har fått växa igen med lövskog. Skogen är ingenstans mer än 100 år gammal, på flera ställen yngre, men har ändå ansevärda dimensioner och en del lågor har bildats, särskilt av gran.

Artrik lundvegetation.

I den mycket örtrika lundvegetationen blommade under bästa fågelsångstiden år 1990 tandrot i åtminstone ett hundratal exemplar på en c:a 50 X 50 yta på denna lokal. Det var Kent Westlund som fann den, men först den 18 sept. 1993 fick ett par av GÄBS medlemmar reda på det

och kunde titta närmare på vegetationen. Det är en mycket imponerande samling lundväxter, som har samlats här. Bärris är ovanliga i de centrala delarna av området. I stället finns örter, ormbunkar och lite gräs.

Örn-, maj-, strut-, nord-, skogs-, hult- och ekbråken finns, och även träjon. Tuvttåtel och piprör antecknades. Harsyra, teveronika, ärenpris, smultron, skogsviol, mossviol, vispstarr, stenbär, skogsnäva, hundkäx, häckvicker, gökärt, vit- och klotpyrola, brunört, humleblomster, skogsfibbla, stor blåkllocka, ängsfråken, gullris, liljekonvalj och skogskovall bildar bakgrundsmiljö till de mer krävande lundväxterna: blåsippa, hässlebrodd, stinksyska, trolldruva, skogssallat, getrams (på mark), vårärt, tibast, skogsstry, lönn, lind, ask, underviol, myskmadra, hässleklocka och tandrot.

De fyra sistnämnda är stora rariteter, underviolen med några tiotal lokaler i landskapet, myskmadran med ett tiotal och hässleklockan med ändå färre i naturlig vegetation. Tandroten har vi tidigare inga uppgifter om alls. Den växer här i ett klimatläge och ett sällskap, som borde passa en sydlig lundväxt och är sannolikt spontan på platsen.

Tandrot och kirskaål.

Anledningen till den lilla osäkerheten om vad som är spontant och vad som är infört på denna plats är, att det växer rikligt med kirskaål inom en stor del av området. Denna art, som på andra ställen kan bli allt för dominerande, växer här i glesa bestånd, tydligen sedan länge i balans med lundväxterna. På alla andra lokaler för kirskaål i Hälsingland växer den i trädgård eller liknande starkt

kulturopåverkad miljö och förefaller alltså att vara avsiktligt eller oavsiktligt inplanterad.

Intressant är då att läsa hur Erik Almquist år 1929 beskriver kirskaålen uppträdande i "Upplands vegetation och flora": "Som ursprunglig lundväxt rätt vanlig åtminstone från Österåker upp till Grisslehamn och Hargshamn, endast i mellersta Roslagen näende nämnvärt långt från kusten (t.ex. kring Rimbo och Erken samt Knutby ...) och "I de nordliga kustsocknarna säkert också ursprunglig, såsom felande kring de flesta gårdar men rätt allmän ute i skogsmarkerna; där nog delvis en värmetidsrelik". Dessa observationer, som tyder på dess vilda karaktär på dessa lokaler i kusttrakterna, står som kontrast till observationer inne i landet, där den tycks vara en i relativt sen tid införd växt: "I största delen av Uppland klart antropokor och troligen ej synnerligen gammal (märk dess frånvaro från Adelsö och Arnö, båda med medeltidshus! Den saknas också vid Stäkets 1500-talsruin, ehuru riklig vid närliggande herrgård och station!) Torde delvis vara en odlingsrest (härpå tyder bl.a. den rika utbredningen i NV Upplands bondhygd) och står eljest närmast i samband med park- och trädgårdsskötselns utveckling ...".

Erik Almquist skriver också i en fotnot i ovan nämnda text: "Ett fall - av reliktförekomst - kan nämnas från västra Dalarnes bergstrakter (Järna, nära Snärbergets fäbodan 1919) där jag funnit ett litet sterilt Aegopodiumbestånd i örtrik granskog (med blåsippor etc.) i en bergssluttning omkring 400 m.ö.h." I sin "Dalarnes flora" 1949 är Erik Almquist osäkrare. Han kallar kirskaålen där för en "Ny synantrop (alltid?)" och säger sig vara osäker om hur en förekomst som den nyss nämnda ska tolkas.

Torsten Lagerberg skriver i "Vilda växter i Norden", 1939: "Kirskaålen är en inhemsk växt i vår flora, ty i hela Götaland och i Mälardalens provinserna samt efter Norrlandskusten,

möjligen ända upp till Medelpad, ingår den här och var i skuggiga lundars och i örtrika granskogars växtsamhällen. Men från dessa områden har den kommit in på kulturjord ...”.

Mot detta står Ulf Malmgrens uppfattning i “Västmanlands flora”, 1982, att kirsålen i Västmanland är införd men har förmåga att etablera sig i naturlig vegetation.

Per-Arne Andersson betraktar den i “Flora på Dal” 1981 som överallt kulturspridd i Dalsland.

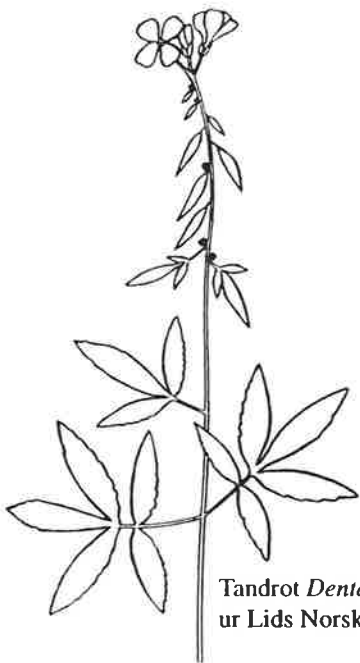
Rikard Sterner och Åke Lundqvist skriver 1986 i “Ölands kärlväxtflora” om kirsålen: “Som ursprunglig vanlig och riklig i lundar och lundrester på norra och mellersta Öland och samtidigt vanlig också i

gårdstomter och som trädgårdsgräs”.

Hur det än förhåller sig med tandrotens, kirsålen och de andra lundväxternas historia på lokalen vid Långnäsudden, så är de uppenbarligen väl anpassade och livskraftiga och kommer att finnas kvar i långa tider. Lokalen är en naturklenod på grund av tandrotens och de andra sällsynta lundväxterna samt på grund av skogens karaktär och de fågelarter, som bor där.

Anders Delin, Lundnäs 3279, 82010
Arbrå

Kent Westlund, Kallbäck 732, 82023
Bergvik

Tandrot *Dentaria bulbifera* (1/2). Teckning
ur Lids Norsk, svensk, finsk flora.

Skriv i VÄX!

Den fridlysta orkiden tvåblad - en sällsynthet i Järvsö

Jens Ejvind Hansen

Under våren 1992 förstördes den enda kända tvåbladslokalen inom Järvsö socken vid en olaglig våtmarksdikning - Under hösten 1993 återställdes en del av kärret av markägaren, efter åläggande från länsstyrelsen - Tvåbladen har vi dock icke återsett, - Men....

En regntung kväll i slutet av juli 93 var Carina, barmen och jag uppe på Nyboberget. På väg mot Tjämmyren kom vi till bäcken som rinner genom Rönningssmyren och följde den uppåt en liten bit. Snart dök **knagglestarr** upp, som så ofta förut som en löftesväxt: Här finns spännande saker!

Vi såg snart rikligt med **dvärglumner**, **purpurvitmossa**, **skorpionmossor**, **spindelblomster** - och **tvåblad**. Barmen insåg nu att det skulle dra ut på tiden så de började leta nått ädligt, och fann gott om **blåbär**.

Carina och jag var mycket glada över att tvåblad åter var funnen i Järvsö - Vi räknade till 25 plantor - En fin population. Vidare fanns här **skogsnycklar**, **korallrot** och flera rikkärsmossor.

I slutet av augusti berättade Eva Olsson i Sjövästa att hon hade varit vid Stentjärn sydost om Stråsjö. Hon skulle ta reda på vilken växt som enligt hennes föräldrar lyste rosa på stora delar av tjärnen. Det visade sig vara **vattenpilört** - Ett fint fynd i en liten skogstjärn 285 möh drygt 2 mil från Ljusnan. Samtidigt fann hon också **tallört** och - **tvåblad**!

Några dagar senare åkte Carina och jag till Stentjärn tillsammans med Eva. Vattenståndet i tjärnen har höjts under senare år;

troligen på grund av anläggandet av en vändplan. Vi korsar utloppet på ett trassligt ställe med hög vegetation och Eva visar på ett massbestånd av **lundelm**, ett gräs som man med fördel kan torka och använda som etemell. Snart är vi framme vid tallörten, överblommad; men med en fin nyans i det redan höstaktiga färgspelet. Några meter från oss lyser tjärnen blekt rosa av den blommande vattenpilörten.

Sen går vi mot den södra stranden och här uppenbarar sig ett fantastisk fint, sluttande sumpskogsartad rikkärr. Här finns **knagglestarr** (så klart!), **storven**, **dvärglumner**, **smalfräken**, **klibbal**, rikligt med **pors** och **gräsull** och över hundra plantor av **tvåblad**. På marken finns också en atrik flora av rikkärsmossor till exempel **gyllenmossa** och **piprensarmossa**. Carina hittar också **rödgul trumpetsvamp**. Ett härligt utforskadt ställe - fullt av spännande växter och okända stämningar.

Bredvid kärret är avverkat och i överkanten finns en körväg; men själva våtmarken är sparad. Det känns skönt att se att markägaren har haft känsla för värdena och visat nödvändig hänsyn.

Det känns gott att vi nu vet om två nya lokaler med fina populationer av tvåblad i Järvsö. De tycks inte vara direkt hotade av skogsbruket: Myren får ju inte röras och vid kärret är redan visat hänsyn. Så vi sover fridfullt den natten.

Nästa morgon far jag upp till skogsvårdsstyrelsen och pratar med Tomas - för säkerhets skull.

Väktarverksamhet i Gästrikland 1993

Peter Ståhl

Väktarverksamheten som innebär att världs naturfonden stöttar inventeringar av akut hotade och sårbara växter startade 1988 i Gästrikland. Under 1992 (som inte rapporterats tidigare) och 1993 har följande hänt.

Små låsbräknar!

Kontroll: Bengt-Olov Lundinger

Sten Ahlners fina låsbräkenlokal på Iggön, utgör en liten sandig ängsartad skogsglänta kring en stig. Under 1992 har en skogstraktor delvis kört sönder lokalen och läget inför 1993 föreföll kritiskt. Dessbättre återkom dock 2 ex nordlåsbräken, och hela 6 ex av topplåsbräken. 34 ex av vanlig låsbräken kunde också noteras.

En ny lokal för höstlåsbräken på en skogsväg har hittats 1993.

Däremot saknas fortfarande rutlåsbräken *Botrychium matricariifolium*. När får vi se den igen?

Stor låsbräken *B. virginianum*

Kontroll: Peter Ståhl, Birger Jonsson

Nya lokaler påträffas årligen. 1992 påträffades två och 1993 hela 5 nya lokaler i landskapet. Mest spännande är en nyupptäckt lokal på Rymningsberget i Torsåkers socken som Barbro Risberg hittat. Förekomsten uppgick 1993 till 35

ex, varav drygt hälften var fertila. Som brukligt är biotopen ungskog med gräsvegetation.

Följande nya lokaler har hittats i kalkområdet SO Gävle:

1 Va, N Änkans mosse, 1 ex, BIJ

2 Va, Kingsåsmyran, 1 fertil planta BIJ

3 VA, Finnbastuhällarna, 1 ex, PST

4 VA, Grinduga, NV Älgängsån, 1 ex, PST

5 VA, Sävasjön SV, minst 90 ex i skogsväggkant, PST

6 VA, Sävasjöns NR, 1 ex i gammal granskog, PST

Det sammanlagda antalet lokaler i kalkområdet är nu 36. Några lokaler har återbesökts.

a. Sävasjön NO liten P-ficka

b. Sävasjön (3g1826)

	1984	1992/1993
a	10 (1 fertil)	?/4 ex (2 fertila)
b	21 (11 fertila)	1 ex/ 0 ex ?

Lokal b har kontinuerligt minskat sen upptäckten 1983. Sannolikt är detta en naturlig utveckling för många lokaler när skogen successivt sluter sig. Enbart återinventering av gamla lokaler är ingen bra metod för kontroll av populationsutvecklingen hos denna art.

Glesgröe *Glyceria lithuanica*

Kontroll: Sven Rune

Glesgröet hittades vid Testeboån 1 km NO Brännsågen 1991. Sven Rune har sett arten på ett par ställen i närheten av fyndplatsen under 1993.

Ängsklint *Centaurea phrygia*

Kontroll: Birgitta Hellström

Två förekomster finns i byn Hästbo söder om Gävle. Båda förekomsterna har minskat de senaste två åren. På den största lokalen vid "Abrams" orsakas troligen nedgången av igenväxning av lövsly. Länsstyrelsen ordnade så att lokalen grovröjdes hösten 1993. Ytterligare biotopvårdande insatser planeras under 1994.

Den andra lokalen har som mest uppgått till ca 100 plantor. Beståndet har nu minskat till ca 10 ex. Till en början beroende på att dikeskanten där den växer troligen slogs för hårt. De två senaste åren har diket undantagits slätter. Trots detta har förekomsten minskat. Slättern kommer nu att återupptas.

Skogskorn *Hordelymus europaeus*

Kontroll: Peter Ståhl

Under 1992 och 1993 har skogskornet minskat drastiskt på de två lokalerna vid Sävasjön. 1993 fanns endast 16 axbärande strån. Det är svårt att förklara minskningen. På den stora lokalen SO sjön har inga som helst biotopförändringar skett. Kanske den kalla våta sommaren 1992 påverkat förekomsterna negativt.

Utvecklingen på lokalerna sedan upptäckten 1983 resp 1984 är följande:

	Sävasjön SO	Sävas. O	Långhäll
1983	30		
1984	15	30	7
1985	16	20	4
1986	9	17	? gallring
1987	47	45	10
1988	47	36	15
1989	65	20	24
1990	40	24	35
1991	52	16	49
1992	11	4	51
1993	12	4	48

Lokalen vid Långhäll har däremot ökat under en serie av år. Troligen har gallringen varit positiv. Det är här tydligt att skogskornet expanderat så att växtplatsen nu upptar en betydligt större yta än då lokalen upptäcktes.

Knottblomster *Microstylis monophyllos*

Kontroll: Peter Ståhl, Birger Jonsson, Birgitta Hellström mfl

Resultatet av specialinventeringen 1992 har tidigare rapporterats i detta blad. En utmärkt sammanställning för hela riket finns också i Svensk Botanisk Tidskrift 1993:1.

Två nya lokaler hittades 1993.

1. VA, NNO Finnbastuhällarna, 2 ex, PST
2. VA, NO Finnbastuhällarna, 25 ex, PST

Den större av lokalerna kommer helt säkert att förstöras om ostkustbanan dras genom kalkområdet.

En lokal har kontrollerats 1993:

1. Gustavsmurarna, Tjärnen, 6 blommande ex, BIJ

Detta är samma resultat som 1992.

Knölvial *Lathyrus tuberosus*

Kontroll: Peter Ståhl

En ruderaťförelkomst av knölvial är sedan knappt 10 år känd från Gävle. Den är belägen på Alderholmen i Gävles gamla hamnområde. Lokalen är under igenväxning och 1993 växte delar av förelkomsten i tät björksly. Förelkomsten är ungefär lika stor som tidigare. Det är dock osäkert hur länge arten kan hålla sig kvar.

Botanikdagarna 1994 – Abisko

Studerandestipendier

Svenska Botaniska Föreningen delar ut studerandestipendier för deltagande i botanikdagarna. Stipendierna omfattar kostnaderna för mat och logi samt resekostnader upp till ca 800 kr. Stipendier kommer att fördelas till studerande vid nordiska gymnasieskolor och högskolors utbildning i biologiska ämnen, dock inte till forskarstuderande. Fördelningen görs inte bara på grundval av betygsmärter, utan lika högt räknas botaniskt intresse och verksamhet. Om både gymnasie- och högskolestuderande finns bland de sökande, kommer

båda dessa kategorier i fråga. Botanikdagarna är ett utmärkt tillfälle att under ledning studera floran inom ett område och träffa andra botaniker.

Ansökningarna skall vara sekreteraren till handa senast 1 april 1994 under adress: Bengt Stridh, 6:e Bjurhovdagången 36, 723 53 Västerås. Ansökningarna skall innehålla styrkt meritförteckning, intyg från lärare att den sökande är studerande, och uppgifter om tidigare botanisk verksamhet i form av fältbiologiska kurser, inventeringar etc.

Torneträskområdet hör till de botaniskt bäst undersökta fjällområdena i Sverige, mycket tack vare att där har funnits en naturvetenskaplig forskningsstation sedan början av seklet. Floran är synnerligen artrik och många mycket sällsynta fjällväxter finns här. Några har till och med sina enda svenska förelkomster i området

Svenska botaniska föreningens botanikdagarna 1994 äger rum i området kring Torne träsk den 24-29 juli. Inkvartering blir på Abisko turiststation.

Påminnelse från sekreteraren

Var god att redovisa aktiviteter som skall med i verksamhetsberättelsen för 1993 till mig så fort som möjligt! Jens Hansen, Bondarv 2242, 820 40 Järvsö.

Tack!

Redaktionen vill tacka alla flitiga skribenter i detta nummer. En speciell eloge till de nya författarna! Detta nummer är faktiskt tjockare än alla nummer under 1993. Använd det gärna till att värva din kompis som medlem till GÄBS!

Vi hoppas att alla GÄBS:are har avlagt ett nyårslofte att under 1994 skriva något i VÄX. Passa på att skriva något nu, innan fältsåsongen river i gång.

Råd till författare i VÄX

Vi i redaktionen är naturligtvis mycket tacksamma för alla manus vi får, oavsett om de är skrivna för hand, på skrivmaskin, på dator eller mera ortodoxt inhackade på stentavla.

🍏 *Manus på diskett* är en sann njutning för redaktionen, eftersom vi då slipper skriva om manuset. Disketten skickar du till Bengt Stridh, 6:e Bjurhovdagången 36, 1 tr, 723 53 Västerås. **Bifoga alltid en utskrift av din artikel.**

🍏 *Manus i andra tillstånd* skickar du i god tid före manusstopp till Gunnar Nilsson, Vågskrivargatan 1A, 803 20 Gävle, för inskrivning till dator.

Vi är **mycket** tacksamma för alla illustrationer.

Till sist en vädjan: Kom ihåg att hålla tiden för manusstopp!!!

Manusstopp

21 mars 1994

Innehåll

- 3 Program för GÄBS årsmöte, 20 mars i Bollnäs. *Anders Delin*
- 5 Kom ihåg medlemsavgiften
- 6 Höstträff i Lundnäs 1993. *Åke Ågren*
- 7 Botaniska barndomsminnen. *Tage Nilsson*
- 8 Skogsfru och ringlav funna vid Storsjön i Gästrikland. *Leif Kihlström*
- 10 En minnesvärd kväll. *Lennart Glans*
- 11 Fynd i Gästrikland 1993. *Peter Ståhl*
- 21 Inventerardagar & slåtter i Gästrikland
- 22 Ängsruta *Thalictrum flavum* eller backruta *Thalictrum simplex*? *Anders Delin*
- 28 Inventeringsläget - Gästriklands flora. *Kjell Wallin*
- 30 Rättelse - Ny lav för Sverige. *Åke Ågren*
Nya lavar för Gävleborgs län. *Åke Ågren*
- 31 Grynig gelélav *Collema subflaccidum* funnen i Hälsingland. *Anders Delin*
- 33 Artfattig rikedom. *Bengt Pettersson*
- 34 Forskningsresa i naturvårdens utmarker 1993. *Anders Delin*
- 38 Rosettjungfrulin *Polygala amarella* funnen i Sibo. *Anders Delin*
- 39 Namnlista för kärlväxter
- 40 Tandrot *Dentaria bulbifera* funnen i Hälsingland. *Anders Delin & Kent Westlund*
- 43 Den fridlysta orkiden tvåblad - en sällsynthet i Järvsö. *Jens Ejvind Hansen*
- 44 Väktarverksamheten i Gästrikland 1993. *Peter Ståhl*
- 46 Studerandestipendier
- 47 Påminnelse från sekreteraren
Tack!